

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Marge Prigo
METSAMOORI ÕPPERADA LAEVA LASTEAIAS 5-7AASTASTELE LASTELE
Bakalaureusetöö

Juhendaja: loodusteaduste didaktika õpetaja Marianne Olbrei

Tartu 2019

Metsamoori õpperada Laeva lasteaia 5-7aastastele lastele

Resümee

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli luua Laeva lasteaia ümbrusesse õpperada 5-7aastastele lastele, koostada õpetajale õppekäigu läbiviimiseks abimaterjal, saada eksperthinnang koostatud õppematerjalile (Lisad 1-20) ning saadud tagasiside põhjal abimaterjali täiendada.

Koostatud abimaterjali hindasid neli eksperti, kes kõik töötavad Laeva lasteaia õpetajana. Ekspertide andmetele toetudes võib järeldada, et loodud õpperada ja abimaterjalid pakuvad mitmekülgseid võimalusi õpetajale õpperajal õppekäikude läbiviimiseks ning on lastele eakohased ja sobivad.

Ekspertide soovitudest lähtuvalt tehti koostatud materjalides mõningad muudatused.

Märksõnad: õpperada, abimaterjal õpetajale

The Metsamoor study trail for 5 to 7 year old children at the Laeva Nursery

Abstract

The aim of this bachelor's thesis was to create a study trail for 5 to 7 year old children around the Laeva Nursery, prepare a teacher's guide for organising study trips, get an expert assessment to the guide (Extras 1-20) and to revise it following the assessments.

The teacher's guide was assessed by four experts, all of whom work as teachers at the Laeva Nursery. Based on these experts, the study trail and teacher's guide offer versatile opportunities for organising study trips and are age-appropriate and suitable for children.

Some modifications were made to the teacher's guide based on the experts' suggestions.

Keywords: study trail, teacher's guide

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
<i>Looduskeskkonna mõju lapse arengule.....</i>	4
<i>Õpperada.....</i>	6
<i>Õpperaja mõiste ja tähtsus.....</i>	6
<i>Õpetaja roll õpperajal.....</i>	8
<i>Õppekasvatustegevuste loimimine õpperajal.....</i>	10
<i>Õpperaja planeerimise põhimõtted</i>	13
<i>Laeva lasteaia õpperaja kirjeldus</i>	14
Töö eesmärgid ja uurimisküsimused.....	15
Metoodika.....	16
<i>Valim.....</i>	16
<i>Mõõtevahendid.....</i>	16
<i>Protseduur.....</i>	17
Tulemused ja arutelu.....	17
<i>Ekspertide hinnangud õpperajale.....</i>	18
<i>Ekspertide hinnangud laste töölehtede kohta.....</i>	20
<i>Ekspertide arvamused ja ettepanekud laste töölehtede kohta.....</i>	20
<i>Ekspertide hinnangud abimaterjalide ja töö vormistuse kohta.....</i>	21
<i>Kokkuvõtteks.....</i>	21
Tänu sõnad.....	22
Autorsuse kinnitus.....	22
Kasutatud kirjandus.....	23
Lisad	28

Sissejuhatus

Olenemata aastaajast on loodus eelkooliealisele lapsele kõige õpetlikumaks klassiruumiks (Niiberg & Linnas, 2007). Kuid iseenesest lastel huvi looduse vastu ei teki, vaid neid tuleb õpetada loodust vaatlema ja looduse vastu huvi tundma (Pokk, 2010; Sjölander, 2009). Kuna aga lapse huvi on enamasti seotud mingi nähtuse kui tervikuga, siis on oluline käsitleda erinevaid teemasid lõimitult ehk läbi erinevate valdkondade (Kala, 2009; Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, 2011), sest lapsed õpivad läbi erinevate meelte (Käis, 2004; Raadik, 2010; Wilson, 2008; 2012). Kasutades erinevaid meeli tekib lapsel rohkem seoseid juba olemasolevate ja uute teadmiste vahel (Kala, 2009; Käis, 2018; Timoštšuk, 2005). Seepärast ongi lastele väga heaks õpikeskkonnaks loodus, mis tekitab neis uudishimu ja mida nad saavad kogeda ja tundma õppida läbi kõigi meelte (Timoštšuk, 2009; Vienola, 2003; Wilson, 2008). Samuti arendab õues õppimine lapse keskkonnateadlikkust ja hoolivat suhtumist loodusesse ning on abivahendiks õpetajale õpetamisesmärkide realiseerimisel (Sooserv, 2010). Ka erinevad uurimused on tõestanud, et looduses liikumine, mängimine ja õppimine on laste arengule väga oluline (Kane & Kane, 2011; Konstabel et al., 2014; Phillips, 2016; Pretty et al., 2009). Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2011) näeb samuti ette, et laps tunneb kodukoha loodust ja tunneb rõõmu liikumisest.

Laeva lasteaed asub looduskaunis kohas ja seetõttu käivad sealsed õpetajad lastega tihti õppekäikudel. Lasteaia ümbruses asub mitu parki ja ka laeva jõgi ning paisjärv, kus on lastega väga hea erinevaid tegevusi läbi viia. Kuna aga varasemalt pole Laeva lasteaiale õpperada loodud, siis peeti oluliseks õpetajate töö lihtsustamiseks ja laste õppekäikude mitmekesistamiseks luua just Laeva lasteaia ümbrusesse õpperada. Erinevate vaatluspunktide, tegevuste ja mängudega õpperada aitab lastel loodust kogeda ja tundma õppida läbi erinevate meelte ning tekitab looduse vastu rohkem huvi, aitab luua rohkem seoseid ja rahuldada laste loomulikku liikumisvajadust.

Eelnevat arvesse võttes on käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks luua Laeva lasteaia ümbrusesse õpperada 5-7aastastele lastele, mis sisaldab mängulisi tegevusi ja töölehti lastele ning tööjuhendeid õpetajale ja saada eksperthinnang koostatud õppematerjalile.

Looduskeskkonna mõju lapse arengule

Lapse hoiakud, väärtused, teadmised ja oskused kujunevad ümbrust vaadeldes ning uurides, sest ta tunnetab ümbritsevat maailma meeleorganite kaudu vahendatult. Seepärast on oluline lasta lastel vaadelda, katsetada, tegutseda oma lähiümbruses, sest nii tekib lapse

tajutud, kogetud maailm, millesse ta jääb kogu koolieelseks ajaks (Kikas, 2008). Lapsed õpivad ja rahuldavad oma uudishimu läbi erinevate meelte (Käis, 2004, 2018; Wilson, 2008; Raadik, 2010). Kasutades erinevaid meeli tekib lapsel rohkem seoseid olemasolevate ja uute teadmiste vahel (Kala, 2009; Käis, 2018; Timoštšuk, 2005, 2017). Selleks, et mitmekesistada õpikogemust on vaja uurida, avastada, teha katseid ja ise kogeda, rakendades sellega tööle kõik oma meeled (Raadik, 2009). Väikesed lapsed ei taha õppida mitte ainult vaadeldes, vaid nad tahavad ka katsuda, nuusutada, maitsta, kaevata, valada, torgata, raputada jne jne (Käis, 2018; Wilson, 2012). Seepärast ongi lastele väga heaks õpikeskkonnaks loodus, mis tekitab neis uudishimu ja mida nad saavad kogeda ja tundma õppida läbi kõigi meelte (Vienola, 2003; Wilson, 2008; Timoštšuk, 2009). Samuti arendab õues õppimine lapse keskkonnateadlikkust ja hoolivat suhtumist loodusesse ning on abivahendiks õpetajale õpetamiseesmärkide realiseerimisel (Sooserv, 2010).

Arvestamata loodusemõjusid, ei ole võimalik elada, mistõttu ongi vaja lapsi juba väga varasest east alates valmistada ette eluks meid igapäevaselt ümbritsevas looduses (Raadik, 2010). Oluline on lasta lastel juba väga varases eas loodusega kokku puutuda ja seda tundma õppida, sest sel juhul taipab laps, et on osake loodusest ning huvi ümbritseva looduse vastu säilib ka täiskasvanuna. Lisaks sellele, mõjuvad erinevad õuesõppe tegevused lapse arengule positiivselt (Tuuling, 2017). Õpikeskkond peab tugevdama laste füüsilist, emotsionaalset, sotsiaalset ja eetilist heaoluseisundit, ergutama õppimist ja nende arengut ka stimuleerima (Koolieelse lasteasutuse..., 2011; Raadik, 2009). Et saavutada täies ulatuses kõikide nende põhimõtete ellu rakendamine, pole võimalik õppetööd ainult siseruumides läbi viia, vaid on vaja viibida ka vahetus looduskeskkonnas, sest seal on lastele arenemiseks ja õppimiseks väga palju erinevaid võimalusi (Käis, 2018; Tuuling, 2017). Loodus on ammendamatu teadmiste, emotsioonide ja ideede pakkuja, mistõttu on looduses õppimine lapsele huvitav ja rõõmus tegevus, kus ta saab ise uurida, avastada, vaadelda ja katsetada (Käis, 2018; Perv, 2008).

Looduse osatähtsus inimeseks kasvamisel on väga suur. Loodus kasvatab headust ja õiget suhtumist. Kui laps armastab taime või looma, siis ta armastab ka inimest, mistõttu on oluline lasta lapsel võimalikult sageli looduses viibida, seal ringi liikuda, aktiivselt tegutseda, uurida ja vaadelda, sest just niimoodi õpib laps tundma loodust ja seal toimivaid seaduspärasusi. Kui laps omab teadmisi loodusest ja seal toimivatest omavahelistest seostest, hakkab ta loodust väärtustama, armastama ja hoidma (Norman, 2005). Lastes lapsel looduses viibida, on see esiteks talle väga arendav ja teiseks aitab see neil loodust

sügavamalt mõista ja väärtustada, mis aga omakorda on väga kasulik kogu ühiskonnale (Wilson, 2012). Looduses õppimise kaudu saab kujundada lastes tähelepanelikku ja säästlikku suhtumist keskkonda ning huvi ümbritseva vastu (Käis, 2018; Timoštšuk, 2005). Kui laps õpib loodust hästi tundma, oskab ta seda ka hästi hoida, sest ainult seda, mida tunnend ja armastad, saab hoida (Norman, 2005; Perv, 2008).

Kahjuks on aga nii, et võrreldes minevikuga on lapsed üha enam võõrdumas loodusest (Tuuling, 2017). Tänapäeva lapsed on niivõrd vähe loodusega kokku puutunud, et teavad küll loodusobjekte mida on näinud televiisorist või raamatus, kuid tegelikkuses ei tunne neid (Raadik, 2010). Lapsed veedavad järjest rohkem aega istudes siseruumides elektroonilise meedia seltsis ja üha vähem aega õues (Ernst, 2018; Fjørtoft, 2001; Louv, 2010). Inimeste kiire elutempo on põhjustanud selle, et lapsed liiguvad liiga vähe. Neid sõidutatakse autoga uksest ukseni ja nad veedavad palju aega arvuti või televiisori taga. Seetõttu on suurenenud ka risk rasvumisele ja kroonilistele haigustele (Palm, 2009; Louv, 2010).

Et seda vältida, tuleks lastega juba võimalikult varasest east alates palju aega õues veeta. Nii suureneks laste kehaline aktiivsus ja lapsed oleksid tervemad, tasakaalukamad, rahumeelsemad ja emotsionaalsemad ning samuti tugevneks töötahe ja organismi vaimne jõud (Alhassan, et al., 2007; Käis, 2018; Raadik, 2010). Värskes õhus toimivad tulemuslikumalt mälu protsessid ja ka ajutegevus. Seepärast on üha enam hakatud väärtustama õuesõpet, mis on vajalik, et laps saaks võimalikult palju viibida värskes õhus, elusas looduses, ehedas keskkonnas, milles peitub lõputult võimalusi (Raadik, 2009). Oma lähiümbrusest ammutavad lapsed ideid ja innustust tegevusteks ning saavad mõtlemisainet, mis kajastub omakorda nende mängudes (Timoštšuk, 2009).

Mäng on omakorda aga lapsepõlve õppekavas väga oluline tegevus, sest avaldab mõju lapse sotsiaalsele, emotsionaalsele, kognitiivsele ja füüsilisele arengule. Mängides saavad lapsed üksteiselt ideid ja teadmisi ümbritseva maailma kohta (Niilo & Kikas, 2008). Looduses on aga lõputult võimalusi ja ruumi mängimiseks (Timoštšuk, 2009). Et säilitada laste motivatsiooni õppida, tuleb õpetada võimalikult mänguliselt ja huvitavalt ning erinevaid valdkondi ja teemasid tuleks omavahel lõimida. Parim viis selleks on aga mäng õues (Raadik, 2009). Üks õuesõppe võimalustest on õpperada.

Õpperada

Õpperaja mõiste ja tähtsus. Õpperada võib olla nii märgistatud kui ka märgistamata, ühesuunaline kui ka ringrada, võimaldades lastega õppekäike teha (Kalamees & Kont,

2006). Õpperajal ei pea olema vaatamisväärsusi ega traditsiooniliselt kaunist loodust. Pigem peab õpperada avama läbi mitmekülgsete seoste ökosüsteemide olemuse ning tekitama lapses huvi ja avastamisrõõmu igas piasjas enda ümber, olgu selleks siis kivi, oks, känd, rohututt, puu vms (Sarap, 2010). Kiire elutempo tõttu ei märka inimesed enda lähiümbruses toimuvaid muutusi. Näiteks ei panda tähele, kuidas lehed kasvavad puule, kuidas puu vananeb, ei kuulda lindude laulu vms. Just seetõttu ongi hea luua õpperada, läbi mille saab lastele tutvustada kodukoha loodust ja kultuuri ning avada kõige tavalisemad paigad selles kohas (Kukk, 2010).

Õpperada peaks asuma lasteaia lähiümbruses ning sisaldama erinevaid elukooslusi, tuginedes seejuures iga piirkonna looduse ja selle olemuse ning seoste tutvustamisele (Tuuling, 2017). Õpperaja idee seisnebki selles, et erinevatel aastaagadel vaadeldakse ühtesid ja samu loodusobjekte ning õpitakse neid tundma, leides aastaajast lähtuvalt just nendele objektidele iseloomulikke tunnuseid (Norman, 2005; Sarap, 2010; Timoštšuk, 2005). Seda saab aga laps teha vaid tuntud kohas, sest muidu puudub võrdlusvõimalus. Kui soovitakse, et laps oskaks märgata muutusi looduses ja leida erinevaid seoseid ja põhjuseid, siis tuleb õpperada läbida erinevatel aastaagadel (Sarap, 2010; Tuuling, 2017). Eestimaa loodus pakub igal aastaajal küllaldaselt avastamisrõõmu (Kalamees & Kont, 2006). Küllastades ja vaadeldes ühtesid ja neidsamu loodusobjekte korduvalt, tekib lastel loodusega eriline side ehk nõ sõbratunne, mis on looduse kaitsmise ja väärtustamise oluline eeldus (Norman, 2005; Sarap, 2010).

Õpperada on suurepärane vahend õppekasvatustöö läbiviimiseks, sest kõike, mida laps seal näeb, vaatleb, võrdleb, tajub või mida ta õpperajalt kogub, saab kasutada kõikides teistes õppetegevustes (Sarap, 2010). Läbimõeldult koostatud õpperada võimaldab erinevate õppeainetega lõimitud tegevuste kaudu last nii sotsiaalselt, vaimselt kui ka füüsiliselt arendada (Kukk, 2010). Samuti on lõimimine oluline, et lapsel tekiks terviklik taju loodusest, ta oskaks ümbruses paremini orienteeruda ja seda mõista (Tärn, 2010). Laps ei tunne huvi üksikute ainealade vastu, mistõttu on väga oluline alushariduse sisu vaadelda lõimitult (Sarap, 2010), sest mida rohkem mõtteseoseid õppimisel luuakse, seda tulemuslikumalt teadmised omandatakse (Käis, 2018; Timoštšuk, 2005). Ka koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2011) lähtub just õppe- ja kasvatustegevuste valdkondade omavahelisest lõimingust.

Looduses sh õpperajal viibimine lõõgastab, alandab stressi ja tekitab rahulolutunde. Pinged maanduvad, paraneb keskendumisvõime ning kasvab tähelepanuvõime. Samuti stimuleerib looduskeskkonnas viibimine positiivseid tundeid ning loob harmooniat.

Liikumine ja füüsiline aktiivsus mõjuvad tervisele tugevdavalt ja positiivne mõju avaldub ka laste psüühilisele tervisele. Lapse enesetunne ja tervis on aga määrava tähtsusega tema õpihimule. Kui laps tunneb end psüühiliselt ja ka füüsiliselt hästi, mõjutab see ka tema mälumahtu, õppimisvõimet ja motivatsiooni ja toob kaasa õppimisrõõmu (Szczepanski, 2009; Tuuling, 2013).

Kui laps tunneb ennast hästi, siis ta on tähelepanelik ja vastuvõtlik ümbritsevale ning tal tekivad väliskeskkonnas sh õpperajal viibides küsimused. Näiteks: Kuhu konnad talvel kaovad? Läbi selliste küsimuste on väga hea edasi liikuda fundamentaalsete suhete ja seosteni, sest need küsimused on tekkinud lapse enda tähelepanekutest ja kogemustest ega ole väljastpoolt peale surutud (Käis, 2018; Dahlgren, 2009). Laps võib omada erinevaid teadmisi, aga ta ei pruugi neid tegelikult mõista ennem, kui õpitu teda tõeliselt puudutab (Käis, 2018; Szczepanski, 2009). See kõik kinnitab aga veelkord, et õpperada toetub lapse loomulikule huvile ümbritseva suhtes ja aitab luua ettekujutust ümbritsevast maailmast (Sarap, 2010).

Õpetaja roll õpperajal

Pole olemas elukutselisi õuesõpetajaid, sest õuesõppe läbiviimisega tulevad toime kõik õpetajad (Dahlgren & Szczepanski, 2006). Samas on õues õpetamine kindlasti keerulisem, kui sisetingimustes, sest õues õppetööd läbi viies tuleb olla paindlikum ja arvestada sellega, et planeeritu ei pruugi alati õnnestuda (Brügge, Glantz & Sandell, 2008). Laste tähelepanu on õues raskem haarata, sest tähelepanu hajutajaid on väliskeskkonnas väga palju (Käis, 2018; Raadik, 2010). Kuid tihti muudavadki just seesugused tingimused tegevuse mitmekesiseks, õpetlikuks, põnevaks ja lõbusaks (Brügge et al., 2008).

Ennekõike on oluline jälgida, et kõik õpperajale minejad riietuksid vastavalt ilmastikule, et oleksid kaasas kõik vajalikud töövahendid ja pikemale rajale minnes ka toit ning jook (Kalamees & Kont, 2006). Õpetaja ülesandeks on luua lastele soodne arengu- ja kasvukeskkond (Sarap, 2010). Seega peab õpetaja ennem õpperajale minekut hoolikalt läbi mõtlema õpperaja eesmärgid ja veenduma, et planeeritud tegevused oleksid lõbusad, uudishimu äratavad, eakohased ja mängulised (Norman, 2005; Tuuling, 2017). Et tegevused oleksid lastele ka tõeliselt huvipakkuvad, siis on tähtis lapsi kaasata nii õppekäigu planeerimises kui ka hiljem tegevustes otsustusprotsessi (Sarap, 2010; Tuuling, 2017).

Eesmäärke, miks loodusesse minnakse, võib olla mitu. Peamiseks eesmärgiks õpperajale minnes on kindlasti luua võimalus tegelikkusega vahetult kokku puutuda ja selles aktiivselt

osaleda (Dahlgren & Szczepanski, 2006). Samuti on õpetaja eesmärgiks lapsi suunata tegema iseseisvaid avastusi ja seeläbi nende uudishimu virgutada (Kivi & Sarapuu, 2005; Käis, 2018). Õpetaja peab võimaldama lapsel küsimusi esitada, probleeme tõstatada ja peab laskma tal ise vastuseid oma küsimustele otsida ning avastada. Kuigi meie täiskasvanutena teame vastuseid, siis lapse jaoks ongi just kõige tähtsam, et tema teadmised oleksid tema enese uurimuse vili. Läbi seesuguse leiutamise ja uurimise hakkab laps ise mõtlema ning omandatud teadmised on selged ja püsivad, mis on väga oluline (Käis, 2018; Raadik, 2009).

Samuti on väga oluline, missugused on õpetaja huvid, hoiakud, vaated ning tõekspidamised, sest õpetaja on lastele eeskujuks (Käis, 2018; Raadik, 2010; Tuuling, 2017). Lastele isamaa-armastuse ja väärtushinnangute kujundamine läbi kodukoha looduse on õpetaja ülesandeks (Raadik, 2009). Kuna õpetaja on see, kes kujundab lastes väärtusi ja hoiakuid, peab ta kindlasti oma käitumisega lastele eeskujuks olema, sest lapsed matkivad teda (Haydon, 2009; Niemi, 2009; Timoštšuk, 2010; Veisson & Kuurme, 2010). Selleks aga peab esmalt õpetaja ise uskuma nendesse väärtustesse, mida ta lastele õpetab ning ka käituma õpetatavate väärtuste järgi (Grunnestad, Mørreaunet & Onyango, 2015; Veisson & Kuurme, 2010). Samas ei tohi aga õpetaja seada ennast ka alati tegevuste keskmesse, sest õues tegevusi läbi viies on vahest oluline olla laste jaoks lihtsalt olemas, kuid mitte kõike alati ise teha ja teada (Brügge, Glantz & Sandell, 2008; Tuuling, 2017).

Kasutades aktiivõpet peab õpetaja meeles pidama, et väga tähtsal kohal on mäng ja loovtööd (Szczepanski, 2009). Kuna mäng on lapse põhitegevus ja mõjutab tema edasist käekäiku, siis ongi just mängude olemasolu väga tähtsal kohal lastele loodud õpperadade puhul (Cumming & Nash, 2015; Niilo & Kikas, 2008; Ugaste, 2005). Välitingimustes ei ole väga pikalt võimalik suulist vestlust arendada, sest tegureid, mis tahtmatult laste tähelepanu hajutavad või eemale tõmbavad on oluliselt rohkem, kui siseruumis. Seetõttu ongi õpetajal väga oluline seada jõukohane eesmärk ja valida otstarbekad võtted tegevuste läbiviimiseks õpperajal. Sest just see kõik tagab, et lapsed töötavad aktiivselt kaasa (Käis, 2018; Timoštšuk, 2005; 2017).

Heaks võimaluseks laste tähelepanu köitmisel ja huvi tekitamisel õpperajal käies on õppekasvatustegevuste omavaheline lõiming, mida on arvestatud ka käesolevat õpperada koostades. Järgnevalt on välja toodud, missuguseid õppekasvatustegevuste valdkondi saab õpperajal omavahel lõimida.

Õppekasvatustegevuste lõimimine õpperajal

Võttes arvesse eelkooliealise lapse õppimise eripära, siis peaks loodusõppe läbiviimisel arvestama sellega, et laps saaks vajadusel rakendada kõiki oma meeli (Timoštšuk, 2017). Kogemused, mis laps saab läbi erinevate meelte, tekitavad tõepäraseid teadmisi ning erinevaid mõtte- ja tundeseoseid. Parim võimalus kõiki meeli kasutada on õues õppides (Laasik et al., 2009). Looduse tundmaõppimine on laste jaoks palju huvitavam, kui kasutada selleks erinevaid võimalusi. Keskendudes vaid ühele teemale, võib juhtuda nii, et laps omandab küll uusi teadmisi, kuid ei suuda saadud teadmisi omavahel seostada. Seega aitab lapse arengule kaasa, kui erinevate valdkondade tegevusi omavahel lõimida (Kalamees & Kont, 2006). Loodus muutub pidevalt ja mõjutab ka teisi end ümbritsevaid elusorganisme. Heaks mooduseks lapsele loodusteemade vastu huvi äratamiseks ja selle valdkonna tutvustamiseks on tegevuste omavaheline lõimimine (Koolieelse lasteasutuse..., 2011; Tovey, 2008).

Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2011) on kirjas, et „õppe- ja kasvatustegevus seob tervikuks lapse elust ja ümbritsevast keskkonnast tulenev temaatika ... Õppe- ja kasvatustegevuse kavandamisel ja korraldamisel lõimitakse järgmisi tegevusi: kuulamine, kõnelemine, ... vaatlemine, uurimine, ... ning mitmesugused liikumis-, muusika- ja kunstitegevused“ (§16). Lõimingut on võimalik rakendada kõikides ainevaldkondades ning õppe- ja kasvatustegevuses, kogu aasta vältel (Tärn, 2010). Antud töös saab lõimida valdkonda „Mina ja keskkond“ teiste valdkondadega. Järgnevalt ongi välja toodud valdkonnad, mida lõimitakse õpperajal valdkonnaga „Mina ja keskkond“.

Valdkond „Keel ja kõne“. Kõnearendus on laste kõne ja suhtlemise sihipärane arendamine, mis ei piirdu pelgalt keelevahendite õpetamisega vaid õpetatakse last kasutama keelevahendeid kõnes erinevates funktsioonides ja eri eesmärkidel. Lapse kõnet saab arendada kõigis igapäevastes tegevustes (Hallap & Padrik, 2009). Kõne arengus on ülioluline funktsioon õpetajal ja tema poolt loodaval aktiivsel kõnekeskkonnal, sest ta on lastele kõne mudeldajaks, laiendajaks, aktiveerijaks ja struktuuride õpetajaks (Nugin, 2017). Keskkond on lapse kõne arengus olulisel kohal, sest laps omandab täiskasvanutelt kuulnud kõnemaneeid väga kiiresti. Samuti saavad lapsed õpperajal erinevates paikades ja olukordades oma tundeid väljendada, mis on väga oluline just seetõttu, et aitab lastel mõista, et üks ja sama olukord mõjub erinevatele inimestele erinevalt (Seero, 2007). Õpperajal täiustub ka laste sõnavara, kuna kasutatakse erinevaid termineid (nt. tüvi, igihaljas, jõgi, kallas, konteiner jne). Et laps uued mõisted ka omandaks, lastakse tal seda mitu korda korrata ja korratakse ka sõna tähendust (Männamaa & Marats, 2009).

Õpperajal on võimalik teema käsitlemiseks kasutada erinevaid liisusalme, luuletusi ja muinasjutte. Seejuures ei tasu karta, et lapsed juttu, luuletust vms juba mitmendat korda kuulevad, sest nii saabki just tekst lapsele omaseks ja lapsed hakkavad teksti mõistma ning on võimelised ka selle üle arutlema. Samuti mõjub luuletuste ja liisusalvide õppimine varases eas positiivselt laste hilisemale lugemisoskusele (Nugin, 2017). Ka Vaher (2010) on kirjutanud, et „liisusalmi lugemine aitab leida riimuvaid sõnu, teritab tähelepanu, arendab mälu ja lahendab ummikseisu ning seda ka sõprade vahel“ (lk 65). Väga tähtsat rolli lastele lugude jutustamisel või lugemisel mängib loo kestus ja arusaadavus. Seega tuleb jutu valikul kindlasti arvestada laste vanusega, seletada lahti kõik uued mõisted ning esitada jutu kohta küsimusi (Niiberg & Linnas, 2007). Küsimustele vastamine ergutab lapsi mõtlema, ise küsimusi esitama ja oma kogemusi kirjeldama (Nugin, 2017). Nii tekib arutlev vestlus, mis eeldab laste poolt mõtlemist ja mingile probleemile lahenduse otsimist. See kõik arendab aga ka laste väljendusoskust ja sõnavara (Kivi & Sarapuu, 2005).

Valdkond „Matemaatika“. Matemaatika on tihedalt seotud teiste valdkondadega ning väga oluline toimetulekuks igapäevaelus. Kuna matemaatika ümbritseb meid kõikjal, on seda lihtsam õppida erinevaid aistinguid kasutades (Sikka, 2009). Kõige paremini omandavad lapsed matemaatilisi teadmisi läbi mängu või mõne muu huvipakkuva tegevuse. Õpetaja roll on aga selleks luua vajalikud tingimused ja keskkond ning tagada vahetu kogemuse kaudu matemaatikaalaste teadmiste omandamine (Palu, 2008). Looduses leiab palju võimalusi ja vahendeid, et laps õpiks loendama, võrdlema, järjestama ning eristama erinevaid kujundeid (Timoštšuk, 2005; Tärn, 2010). Tähtis on, et laps näeb matemaatikat igapäevastes tegevustes ning õpib mängu kaudu, sest selles ta jäljendab tegelikkust ja väljendab oma uudishimu (Sikka, 2009). Vahetu kogemuste kaudu, läbi erinevate tegevuste omandab laps matemaatikaalased teadmised kõige paremini. Samuti on oluline, et laps saaks oma mõtteid avaldada, arutleda, vestelda kaaslastega ning õpetajaga, sest seeläbi õpivad lapsed iseseisvalt otsustama (Palu, 2008). Õpperajal saavad lapsed otsida, võrrelda, loendada jne erinevaid looduslikke objekte ning koos tegutsedes vahetada ideid ning üksteist parandada ja seeläbi oma mõtteid kohandada.

Valdkond „Kunst“. Kunstitegevus on üldjuhul juba iseenesest laste jaoks väga köitev ja annab võimaluse erinevate meelte kaudu oma teadmiste kinnitust saada (Oll, 2009). Läbi kunstitegevuste saab laps loovalt läheneda tööprotsessile ja rakendada juba eelnevalt omandatud oskusi. Oluline on anda lastele lihtsalt võimalusi ja luua tingimusi erinevates paikades sh ka õpperajal ehk õues. Kunstiõpetus peab andma lapsele teadmise, et igas materjalis ja idees on võimalus teostuseks. Kunsti kaudu end väljendades, puutub laps

kokku ülesannetega, mille lahendamiseks on vaja katsetada, uurida ja avastada (Vahter, 2008). Et laste tööd oleksid omanäolised ja ainulaadsed peaks kunstitegevusele eelnema sisseelamine teemasse juttude, mängude, muusika vms vahendusel (Oll, 2009). Seepärast ongi hea kasutada kunstiõpetust õpperajal teiste ainevaldkondadega lõimitult.

Valdkond „Muusika“. Lasteaias luuakse alus lapse muusikalisele arengule, millele rajatakse edaspidine muusikaarmastus ja huvi muusika vastu (Muldma, 2008; Muldma & Kiilu, 2009). Lisaks musikaalse võimekuse arendamisele on muusikal väga oluline roll lapse koolivalmiduse kujunemisele, sest see on seotud loomingulise aktiivsusega, mis on õppimise lähteks kõikides valdkondades. Erinevate meelte kaasamine ja mitmekesised tegevused on lapsele väga vajalikud. Näiteks on kuulmise stimuleerimine mõtlemise arengule väga oluline (Pullerits, 2009). Helide kuulamine ning mõtlemine looduses tekitab lapses erinevaid emotsioone, mis omakorda annab lapsele võimaluse rõõmu tunda olemisest ning õpetab last ka muusika kaudu emotsioone väljendama (Muldma, 2008; Tärn, 2010). Õpperajal on hea võimalus lastega kuulata erinevaid loodushääli (vee vulin, tuul, lindude häälsused jne).

Valdkond „Liikumine“. Liikumine on lapsele loomumane ning väga oluline tema üldfüüsilisele, emotsionaalsele, psüühilisele ja ka sotsiaalsele arengule. Kahjuks liiguvad aga tänapäeva lapsed järjest vähem. Seepärast ongi oluline käia lastega näiteks matkal või õpperajal ja viia nendega seal läbi erinevaid mängu- ja tegevusi (Oja, 2008). Lapse kehalisele arengule mõjub positiivselt mitmekülgne liikumiskeskond ning seetõttu viiakse paljusid liikumistegevusi läbi just õues. Lapsele loomulikku võimalust kogu oma keha liigutamiseks, jooksmiseks, hüppamiseks, keksimiseks, roomamiseks, ronimiseks jne pakub just õu, kus on palju vaba ruumi. See kõik arendab samas aga ka lapse kiirust, osavust, koordineerimist, tasakaalu ja vastupidavust, aitab maandada energiat ning kasvatab lapse usku endasse (Palm, 2005; 2009). Eneseusk tekitab jällegi lapses uudishimu ja tahtmist edasi tegutseda ja uusi teadmisi ning kogemusi omandada (Oja, 2008). Rikastades lapse teadmisi ja kogemusi, valmistab liikumine last ette edasiseks eluks (Tärn, 2010). Lisaks kõndimisele ühest õpperaja vaatluspunktist teise, mis on juba iseenesest lastele väga kasulik, saab õpperajal kasutada ka erinevaid liikumismänge, sest õues on palju ruumi ja võimalusi.

Õpperajal läbiviidavad tegevused võimaldavad lõimida erinevaid õppe- ja kasvatustegevuste valdkondi. Valdkond „Mina ja keskkond“ sisuks on lisaks looduskeskkonnale ka sotsiaalne- ja tehiskeskkond (Koolieelse lasteasutuse..., 2011), mille teemasid on hea käsitleda ka õpperajal. Kindlasti võiks eraldi rääkida ja vaadelda ka

aastaajalisi muutusi. Tehiskeskkonda saab õpperajal käsitleda läbi ohutu liiklemise ja jäätmekäitluse ning sotsiaalse keskkonna käsitlemisel ei saa kindlasti üle ega ümber ilma tervise väärtustamisest, ohuallikatest ja ohutust käitumisest rääkimata. Samuti kuulub sotsiaalse keskkonna alla kodukoha kultuur, mis on läbivalt lõimitud valdkonnaga “Keel ja kõne”.

Õpperaja planeerimise põhimõtted

Õpperaja vaatluspunktide ja tegevuste planeerimisel võeti arvesse eelnevalt välja toodud õppekasvatustegevuste lõimimise olulisust ning toetuti mitmetele allikatele. Looduse tundmaõppimiseks on parimaks vahendiks õpperada (Käis, 2004). Kodukoha loodust, ilmastikunähtusi, taimi, loomi ning nende elupaiku on kõige parem õppida tundma just viibides looduses (Käis, 2018; Timoštšuk, 2017). Teekond, mida lastega läbitakse peaks olema ringrada, sest sihtpunkti tagasi jõudmine on sel juhul lastele huvitavam, kui ei minda tuldud teed tagasi (Tuuling; 2017). Õpperada võib olla nii märgistatud kui ka märgistamata (Kalamees & Kont, 2006). Seetõttu otsustati koostada lasteaia lähiümbrusesse märgistamata vaatluspunktidega, ringrajaga õpperada.

Laste jaoks on oluline, et nad saaksid igal aastaajal, olenemata ilmast õues toimetada. Seepärast peaksid õpperaja tegevused olema muudetavad ja kasutatavad vastavalt ilmale (Kuffner, 2010). Antud õpperajal saab vaadelda linde (paiga- ja rändlinnud) puid, jõge ning paisjärve erinevatel aastaegadel ning samuti harjutada, liikudes ühest vaatluspunktist teise, liikluses käitumist erinevatel aastaegadel. Loodusõpet tuleb läbi viia nii, et vajadusel saaks laps kasutada kõiki oma meeli, sest see aitab lapsel tekitada mitmekesiseid mälu ja tunnetusseoseid. Samuti on õues õppides laste tähelepanu parem juhtida läbi huvitavate ja haaravate tegevuste (Timoštšuk, 2017). Varase lapsepõlve õppekavas on väga olulisel kohal mäng ning õppimine peaks käima läbi mängu (Niilo & Kikas, 2008; Ugaste, 2017). Ka Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2011) on kirjas, et „Mäng on eelkoolieas lapse põhitegevus. Mängu käigus omandab ja kinnistab laps uut teavet, uusi oskusi, peegeldab tundeid ja soove, õpib suhtlema, omandab kogemusi ja käitumisreegleid. Mänguoskus on kõigi üldoskuste ning õppe- ja kasvatustegevuse eri valdkondade oskuste ja teadmiste arengu alus“ (§12).

Eelnevat arvesse võttes, lõimiti antud õpperajal erinevaid valdkondi omavahel ning kasutati erinevaid mängu ja tegevusi, et lapsed saaksid läbi neid huvitavate ja meeldivate tegevuste ise tegutseda, vahetult kogeda ning rakendada erinevaid meeli. See annab lastele võimaluse rakendada õpitut ka teistes tegevustes ja olukordades.

Samuti lähtuti õpperaja koostamisel Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2011) kirjas olevatest eesmärkidest: „Õppe- ja kasvatustegevuse üldeesmärk on lapse mitmekülgne ja järjepidev areng“ (§ 3) ning õppe- ja kasvatustegevuse läbiviimise põhimõtetest: „Lapse tervise hoidmine ja edendamine ning liikumisvajaduse rahuldamine; lapse loovuse toetamine; mängu kaudu õppimine; lapse arengut ja sotsialiseerumist soodustava keskkonna loomine“ (§ 4).

Laeva lasteaia õpperaja kirjeldus

Laeva lasteaed asub looduskaunis kohas ja seetõttu on sealsetel õpetajatel kombeks tihti lastega jalutamas käia. Lasteaia ümbruses asub mitu parki ja ka laeva jõgi ning paisjärv, kus on lastega väga hea erinevaid vaatlusi ja tegevusi läbi viia. Kuna Laeva lasteaial puudub õpperada, siis peeti oluliseks õpetajate töö lihtsustamiseks ja laste õppekäikude mitmekesistamiseks luua just Laeva lasteaia ümbrusesse õpperada.

Erinevate vaatluspunktide, tegevuste ja mängudega õpperada aitab lastel loodust kogeda ja tundma õppida läbi erinevate meelte ning tekitab looduse vastu rohkem huvi, aitab luua rohkem seoseid ja rahuldada laste loomulikku liikumisvajadust.

Õpperada planeeriti ringrajana – see tähendab, et rada algab ja lõpeb samas kohas. Õpperada on jalgsi läbitav ja pikkus on umbes üks kilomeeter. Rada algab ja lõpeb lasteaia juures. Õpperajal on viis märgistamata vaatluspunkti, mida saab kasutada ka ühekaupa vastavalt õpetaja või laste endi soovile. Vaatluspunktides tutvutakse loodusega ja viiakse läbi erinevaid tegevusi. Et õpperada lastele veelgi huvitavamaks muuta ja vaatluspunkte omavahel siduda, on õpperaja läbivaks tegelaskujuks Metsamoor. Enne raja läbimist selgitatakse lastele, kes on Metsamoor.

1. Vaatluspunkt „Metsamoori mängumaa“

See vaatluspunkt asub lasteaia kõrval Laeva seltsimaja pargis, kus on erinevaid puuliike ning ka õunaaed, mida on lastega hea igal aastaajal vaadelda. Samuti asub seal laululava, kus saab erinevaid tegevusi läbi viia. Ümber puude on pingid, kus saab mängida, joonistada, töölehti täita või lihtsalt istuda ja loodushääli kuulata.

2. Vaatluspunkt „Metsamoor veeriigis“

Vaatluspunkt asub Laeva jõe kaldal, kuhu on loodud paisjärv ja rand ujumiseks ning kalatrepp. Jõe ääres on suurepärane võimalus tutvustada lastele veeohutust, järve ja jõe erinevusi, meie jões elavaid kalu, selgitada, mis on kalatrepp, arutleda, milleks on kalatrepp vajalik, vaadelda parte, uurida taimestikku ning kuulata lihtsalt veevulinat.

3. Vaatluspunkt „Metsamoori maja“

See vaatluspunkt asub pargis, kuhu on ehitatud suur püstkoda. Püstkogas sees on keskel lõkkease ja ümberringi erineva suurusega puupakud istumiseks. See on laste jaoks väga huvipakkuv ja tore koht, kus saab erinevaid jutte kuulata või muid tegevusi läbi viia. Pargis on ka väga rikkalik taimestik ja kevaditi õitsevad seal ülsed ning lisaks on kasepuudel väga palju tuulepesasid, mida on samuti huvitav lastele tutvustada.

4. Vaatluspunkt „Metsamoori sõbrad sulelised“

Neljas vaatluspunkt asub „Metsamoori maja“ kõrval grillplatsil, kus on pingid ja lauad, et oleks hea lastega istuda, kuulata, vaadelda jne. Tegelikult on neljas vaatluspunkt kogu õpperada läbiv, alustades „Metsamoori mängumaalt“, kus asub harakapesa ja puude küljes pesakastid, edasi saab liikuda „Metsamoori veeriiki“, kus võib kohata parte, seejärel suunduda käesolevasse vaatluspunkti, kus puude otsas pesitsevad künnivaresed, kust on hea vaadelda eemal asetsevaid toonekurepesi (nähtaval 5 pesa) ja samuti on vaatluspunktist näha „Metsamoori prügilat“ kus ümber toimetab alati palju erinevaid linde. Selles punktis on suurepärane võimalus lastele tutvustada erinevaid linnuliike, ränd- ja paigalinde ja kuulata lindude häälsusi.

5. Vaatluspunkt „Metsamoori prügilat“

Viies vaatluspunkt asub kasepargi kõrval, kus asuvad erinevad (klaasi-, papi-, olmejäätmel) prügikastid. Seal saab lastele selgitada, et sageli tekib inimestel söögi tegemise ajal ja pärast söömist jäätmeid. Kõikide jäätmete jaoks on oma koht, mistõttu arutletakse lastega, miks on tarvis prügi sorteerida, kuidas olla säästlik tarbija ja kuidas ümbritsevat keskkonda hoida (korrastustööd, sorteerimine). Et loodushoidu ja prügi sorteerimist lastele veelgi hingelähedasemaks teemaks muuta, on hea igal korral enne õpperajale minekut kaasa võtta üks prügikott, kuhu kogu teekonna vältel kogutakse (nii lapsed kui ka õpetajad) leitud prügi ning igal kevadel viia lasteaia õuealal läbi talgupäev, kus osalevad kõik lasteaia töötajad, lapsevanemad ja lapsed.

Töö eesmärgid ja uurimisküsimused

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli luua Laeva lasteaia ümbrusesse õpperada 5-7aastastele lastele, koostada õpetajale õppekäigu läbiviimiseks abimaterjal ning saada eksperthinnang koostatud õppematerjalile. Lähtuvalt eesmärgist sõnastati töö uurimisküsimused:

1. Kuidas hindavad eksperdid, lähtuvalt töö eesmärgist, koostatud õppematerjali (Lisad 1-20)?
2. Kuivõrd sobivaks hindavad eksperdid õpperajal läbi viidavaid tegevusi?

3. Mil määral toetavad, õpetajate hinnangul, õpperajal läbi viidavad tegevused lapsi looduse tundmaõppimisel?
4. Millised on ekspertide soovitusel õppematerjali täiendamiseks?

Metoodika

Valim

Uurimistöö valimi moodustasid neli Laeva lasteaias töötavat õpetajat-eksperti. Ekspertide valimisel kasutati ettekavatsetud valimit, sest uuritavad valiti kindlate kriteeriumite alusel (Õunapuu, 2014). Ekspertide hinnangu andsid kõik Laeva lasteaia õpetajad/ekspertid, kes omavad kõrg- või kesk-eriharidust.

Ekspertide tööstaaz lasteaiaõpetajana jäi vahemikku 16-52 aastat. Oma lasteaiaõpetaja ametiaja jooksul on kõik neli eksperti töötanud igas vanuses lastega. Ühel eksperdil on omandatud kõrgharidus ja kolmel kesk-eriharidus. Ülevaate ekspertide ametijärgust, haridusest ja tööstaazist saab allolevast tabelist (Tabel 1).

Tabel 1. *Ekspertide andmed*

Eksperti number	Ametijärk	Haridus	Tööstaaz
Ekspert 1	Õpetaja	Kesk-eriharidus	16
Ekspert 2	Õpetaja	Kõrgharidus	25
Ekspert 3	Õpetaja	Kesk-eriharidus	40
Ekspert 4	Õpetaja	Kesk-eriharidus	52

Mõõtevahendid

Koostatud abimaterjalide kohta hinnangu saamiseks kasutati küsimustikku (Lisa 20), mille koostamisel lähtuti töö eesmärkidest ja uurimisküsimustest. Küsimustiku koostamisel võeti aluseks varasematel aastatel Tartu Ülikooli bakalaureusetöodes (Pavlenko, 2014; Sepp, 2018) kasutatud õpperaja teemalisi küsimustikke, mida kohandati ja milles viidi läbi muudatusi vastavalt antud uurimustöö vajalikkusele. Otsustati kasutada küsimustikku, kuna leiti, et see uurimismeetod on ekspertide jaoks mugavam, sest ekspertid saavad küsimustikku täita endale sobival ajal ning mitmes osas. Küsimused jagati kolme kategooriasse, et saada tagasisidet ekspertide eelneva kogemuse kohta õuesõppes, koostatud abimaterjali kohta ning koguda ekspertide taustaandmeid. Kvalitatiivse uurimuse küsimustikus tuleb kasutada avatud küsimusi, mille vastused sisaldaks arvamusi ja hinnanguid (Õunapuu, 2015). Seega kasutati

avatud küsimusi, et saada ekspertidelt hinnangut ning soovitusi abimaterjalide muutmiseks. Ekspertidid täitsid küsimustiku peale õpperaja läbimist.

Protseduur

Kõik ekspertidid said tutvumiseks mappi pandud abimaterjalid ja küsimustiku. Töö autor viis abimaterjalid ja küsimustikud ekspertidele kohale ning käis küsimustikul isiklikult järel. Neli eksperti andsid hinnangu õpperaja vaatluspunktidele, õpetaja tööjuhenditele ja laste töölehtedele. Ekspertidid hindasid koostatud abimaterjali 2019. aasta aprillis. Koostatud õpperaja ning abimaterjali eksperthinnangu andmine oli vabatahtlik ja anonüümne. Anonüümsuse tagamiseks ei küsitud ekspertide nimesid. Saadud andmeid analüüsiti ja viidi läbi ekspertide poolt soovitatud muudatused.

Tulemused ja arutelu

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli luua Laeva lasteaia ümbrusesse õpperada 5-7aastastele lastele, koostada õpetajale õppekäigu läbiviimiseks abimaterjal ning saada eksperthinnang koostatud õppematerjalile. Töö uurimuslikus osas on välja toodud eksperthinnangute tulemused koostatud õpperaja ja abimaterjalide kohta.

Küsimustiku esimeses osas sooviti teada saada ekspertidelt nende varasemat kogemust õuesõppes ja kui oluliseks ekspertidid üldse õuesõpet peavad. Võimalikud vastused olid *täiesti ebaoluline, pigem ebaoluline, ei oska öelda, pigem oluline, väga oluline*. Neljast eksperdist kolm andsid hinnanguks *väga oluline* ja üks ekspert hindas õuesõpet *pigem oluliseks*. Teise küsimusega uuriti, kui sageli käivad ekspertidid lastega lasteaia lähiümbruses õppekäikudel. Võimalikud vastusevariandid olid *kord nädalas, 2-3 korda kuus, 1 kord kuus, igal aastaajal 1 kord, üldse mitte, muu*. Kolm eksperti valisid vastusevariandi *1 kord kuus* ja üks ekspert valis *2-3 korda kuus*.

Järgmised kaks küsimust puudutasid töölehtede kasutamist õpperajal olles ja peale õpperajal käimist õpitu kinnistamiseks. Võimalikud vastused mõlemale küsimusele olid *mitte kunagi, harva, enamasti, alati*. Kolm eksperti kasutavad töölehti õpperajal olles *harva* ning üks ekspert *enamasti*. Peale õpperajal käimist kasutavad kolm ekspert töölehti *enamasti* ja üks ekspert *harva*. Küsimustiku esimese osa viimase küsimusega sooviti ekspertidelt teada saada, kuidas nad hindavad töölehtede vajalikkust 5-7aastastele lastele. Võimalikud vastusevariandid olid *täiesti ebavajalikud, pigem ebavajalikud, ei oska öelda, pigem vajalikud, väga vajalikud*. Kaks eksperti pidasid töölehti *väga vajalikuks* ja kaks *pigem vajalikuks*.

Antud uurimuse esimese osa vastuste põhjal võib järeldada, et eksperdid hindavad õuesõpet väga oluliseks ning on kõik käinud lasteaia lähiümbruses õppekäikudel. Ka mitmed autorid on arvamisel, et loodus on lastele väga heaks õpikeskkonnaks, sest tekitab neis uudishimu ning seda saab kogeda ja tundma õppida läbi kõigi meelte (Timoštšuk, 2009; Vienola, 2003; Wilson, 2008; Wilson, 2012), mis aga omakorda arendab lapse keskkonnateadlikkust, hoolivat suhtumist loodusesse ja on abivahendiks õpetajale õpetamisesmärkide realiseerimisel (Sooserv, 2010). Lisaks järeldub, et eksperdid peavad töölehti 5-7aastastele lastele pigem vajalikeks ning kasutavad neid rohkem peale õpperajal käimist õpitu kinnistamiseks. Ka Käis (2004) on arvamisel, et töölehtede peamiseks ülesandeks on õpitu kinnistamine läbi kordamise.

Ekspertide hinnangud õpperajale

Küsimustiku teises osas sooviti tagasisidet abimaterjalis kirjeldatud vaatluspunktide, koostatud töölehtede ja töö vormistuse kohta.

Selleks paluti kõigepealt hinnata vaatluspunktide tegevusi, sh lisategevusi, võimalikke tegevusi vaatluspunktis, soovituslikke jutte ja luuletusi. Tagasiside saamiseks sooviti teada, mida eksperdid vaatluspunktis esile toovad ja mida soovitavad muuta. Ekspertidelt paluti põhjendust, mis aitas muuta ja täiendada esialgset abimaterjali.

Esimese vaatluspunkti „Metsamoori mängumaa“ (Lisa 4-7) juures arvasid eksperdid, et tegevusele püstitatud eesmärgid on jõukohased, väljatoodud meisterdamisteemad on väga põnevad ning soovituslikke jutte ja luuletusi on suur valik. Muudatuste kohta tõi Ekspert 4 välja, et kõikidel lisategevustes välja toodud mängudel võiksid mängukirjeldused juures olla.

Teise vaatluspunkti „Metsamoor veeriigis“ (Lisa 7-10) juures arvasid eksperdid, et töölehed on huvitavad ja jõukohased lastele ning abimaterjali ja mõistatusi on suur valik. Lisaks tõi Ekspert 1 esile, et võimalikes tegevustes välja toodud mäng „Püüame kala“ annab lastele teadmisi nii Emajões kui ka Laeva jões elutsevatest kaladest. Muudatuste kohta arvas Ekspert 4, et eesmärkidesse võiks lisada, et laps oskab näha ohtu veekogu ääres liikudes. Ekspert 2 soovitas lisada võimalikesse tegevustesse veel „meisterdatud laevukeste ujutamise“ ja Ekspert 1 varsakabja ja konnakudu uurimise. Ka Käis (2018) ja Timoštšuk (2009) on arvamisel, et looduskeskkonna tajumine läbi erinevate meelte aitab lastel ümbritsevat paremini mõista ja uusi teadmisi omandada. Samas ei tohi ära unustada, et olulisel kohal on ka täiskasvanu tugi ja selgitused, mis võib olla looduses ohtlik ja mis mitte ning õpetada lapsi ohte märkama ja ennetama (Timoštšuk, 2009). Toetudes kirjandusele ning võttes arvesse ekspertide soovitusi muudatuste kohta, lisas autor tegevuse eesmärkidesse, et laps saab

teadmisi ohutu käitumise kohta veekogu ääres ning võimalikesse tegevustesse vaatluspunktis lisati meisterdatud laevukeste ujutamine ja varsakabja ning konnakudu uurimise.

Kolmanda vaatluspunkti „Metsamoori maja“ (Lisa 10-12) juures kirjutasid Ekspert 1 ja Ekspert 2, et neile meeldib väga tegevus pildiraamiga, sest see õpetab last märkama looduse ilu ja arendab kujutlusvõimet. Ekspert 4 lisas, et soovituslikes juttudes ja luuletustes on välja toodud palju muinasjutte ja luuletusi. Muudatuste kohta kirjutas Ekspert 4, et selles vaatluspunktis võiks lastega korraldada ka piknikku. Töö autor nõustus eksperdi arvamusega ja lisas vaatluspunkti võimalikesse tegevustesse pikniku korraldamise. Värskes õhus liikudes ja mängides kulutavad lapsed palju energiat ning nende kõht võib pika õppekäigu vältel tühjaks minna, mis aga omakorda võib põhjustada tähelepanu hajumist. Selle vältimiseks on pikniku pidamine hea mõte. Lisaks sellele on õues pikniku pidamine lastele kindlasti huvitav ja vaheldust pakkuv tegevus.

Neljanda vaatluspunkti „Metsamoori sõbrad sulelised“ (Lisa 12-16) juures kirjutas Ekspert 1: *„Lastele meeldivad väga mõistatused. See on lõbus viis lindude tundmaõppimiseks ja meeldejätmiseks. Samuti meeldib riimide otsimine.“* Ekspert 4 arvas, et materjalis on väga ilusad pildid lindudest, mida on hea lastega lindude tundmaõppimisel kasutada. Ekspert 2 kirjutas, et lindude hääletsuste kuulamine valmistab lastele raskusi, sest lapsed ei suutnud vaikselt olla. Pullerits (2009) on kirjutanud, et koolieeliku arengus on tähtsal kohal tegevused, mis kaasaksid erinevaid meeli ning just kuulmise stimuleerimine on mõtlemise arengule väga oluline. Samuti on autor öelnud, et just helide ja häälte kuulamisest saab alguse lapse muusikaline eneseväljendus, kuid selleks, et lapse muusikalised võimed arenema hakkaks on vaja süstemaatilist pedagoogilist suunamist, seetõttu otsustas töö autor muudatuse tegemata jätta.

Viienda vaatluspunkti „Metsamoori prügila“ (Lisa 16-18) juures leidsid eksperdid, et vaatluspunkt annab lastele põhjaliku ülevaate sellest, kuidas toimib loodushoid. Ka Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2011) õppe- ja kasvatustegevuste eesmärkides on kirjas, et „Laps väärtustab keskkonda hoidvat ja keskkonnahoidlikku mõtteviisi“ (§ 17). Seega võib öelda, et vaatluspunkt on oluline ning täidab oma eesmärgi hästi. Veel meeldis ekspertidele tööleht „Sorteeri prügi“ ja õppemäng „Imeline prügikotike“, sest see arendab lapsel kompimismeelt ning mõtlemis- ja kirjeldamisoskust. Ka Käis (2018) ja Niilo & Kikas (2008) on arvamusel, et õppemängud ja läbi mängude õppimine on väga olulisel kohal laste arengus, sest need soodustavad kognitiivsete protsesside arengut, tugevdavad tahet, harjutavad koostööoskust, püsivust ja iseseisvust.

Ekspertide hinnangud laste töölehtede kohta

Uurimustöö teises osas esitati ekspertidele ka kuus väidet 5-7aastastele lastele koostatud töölehtede kohta. Ülevaate ekspertide hinnangutest annab tabel 2.

Tabel 2. *Ekspertide hinnangud laste töölehtedele*

Väited	Üldse mitte	Pigem ei	Nii ja naa	Pigem jah	Kindlasti
Töölehed on kooskõlas <i>Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekavaga</i> (2011).				1	3
Töölehtede juhised on lapsele eakohased.				3	1
Töölehtede ülesanded on lapsele eakohased.					4
Töölehtede ülesanded aitavad lõimida erinevaid valdkondi.				1	3
Töölehed äratavad lastes huvi looduse vastu.					4
Töölehed aitavad õpitut kinnistada.					4

Märkus. Numbrid tabelis näitavad ekspertide vastuste esinemise sagedust.

Ekspertide hinnangute põhjal võib järeldada, et lastele koostatud töölehed vastavad üldiselt „Koolieelse lasteasutuse riiklikule õppekavale“ (2011) ning neis sisalduvad ülesanded on lastele eakohased, aitavad lõimida erinevaid valdkondi, äratavad lastes huvi looduse vastu ning aitavad ka õpitut kinnistada. Ekspertide hinnangud nendele väidetele jäid vahemikku *pigem jah* kuni *kindlasti*. Ka Käis (2004) on arvamisel, et peamiseks ülesandeks töölehtede kasutamise puhul ongi just õpitu kinnistamine läbi kordamise.

Ekspertide arvamused ja ettepanekud laste töölehtede kohta.

Seejärel paluti ekspertidel hinnata igat töölehte eraldi, tõmmates ringi ümber nendele töölehtedele, mis olid sisult arusaadavad, lastepärased ning eale vastavad või kirjutades oma ettepanekud ja soovitused muudatuste kohta vastavasse lahtrisse. Tulemused on välja toodud tabelis 3.

Tabel 3. Töölehed, mis olid ekspertide arvamuse kohaselt sisult arusaadavad

Tööleht	Esinemise sagedus
1. Tööleht: „Ühenda puuleht õige viljaga“	3
2. Tööleht: „Leia värvi ja loenda“	4
3. Tööleht: „Aita konnal leida tee sõpradeni“	3
4. Tööleht: „Konna areng“	4
5. Tööleht: „Leia ja loenda putukaid. Kirjuta kasti, mitu on.“	3
6. Tööleht: „Linnu kehaosad“	4
7. Tööleht: „Loenda ja värvi linde“	4
8. Tööleht: „Sorteeri prügi“	2

Märkus. Esinemise sagedus näitab ekspertide arvu, kes leidsid, et töölehed on sisult arusaadavad.

Töölehe 1 puhul arvas üks ekspert, et lastel on raske vahet teha kuuse- ja männioksal, sest pildilt ei paista erinevus selgelt silma. Kolmanda ja viienda töölehe puhul tõi üks ekspert välja, et töölehe juhend võiks olla trükitähtedes, et laps saaks seda ka ise proovida lugeda. Tööleht 8 puhul arvasid kaks eksperti, et tööleht võib lastele raskusi valmistada, sest prügikastide all olevad sõnad on liiga keerulised lapsele lugemiseks. Üks ekspert soovitas prügikastidele lisada ka sõnu seletavad pildid, et lapsel oleks lihtsam aru saada, missugusesse prügikasti mingi ese sobib. Võttes arvesse ekspertide soovitusi ja Käis (2004) soovitust, et töölehtede juhendid ja sõnastus peavad olema lihtsad ning arusaadavad, lisas töö autor töölehel olevatele prügikastidele pildid, vahetas männioksa pildi arusaadavamaks pildi vastu välja ning lisas juhendid trükitähtedes, et töölehti lastele lihtsamaks ja arusaadavamaks teha.

Ekspertide hinnangud abimaterjalide ja töö vormistuse kohta

Küsimustiku teise osa lõpus olid kokkuvõtvad küsimused üldisemalt abimaterjali kohta, anti veelkord võimalus nimetada täiendamist ja muutmist vajavad kohad, lisaks paluti tagasisidet abimaterjali vormistuse ja arusaadavuse kohta. Kõigi nelja eksperdi hinnangul oli abimaterjal arusaadav, põhjalikult kirjutatud ja pakkus mitmekülgseid võimalusi õpetajale õpperajal õppekäikude läbiviimiseks.

Kokkuvõtteks. Bakalaureusetöö uurimusliku osa eesmärgiks oli saada eksperthinnang koostatud õppematerjalile. Ekspertide andmetele toetudes võib järeldada, et koostatud

õppematerjal on lastele sobiv, kuna aitab läbi mitmekesiste ja eakohaste tegevuste loomida erinevaid valdkondi, äratav lastes huvi looduse vastu, kujundab keskkonda hoidvat ja keskkonnahoidlikku mõtteviisi ning on abiks ka õpitu kinnistamisel.

Samuti oli eesmärgiks ekspertide poolt saadud andmeid analüüsida ning viia õppematerjalidesse sisse soovitatud muudatused. Ekspertid olid koostatud õppematerjalidega rahul. Avatud küsimustes välja toodud ettepanekud olid asjakohased ja huvitavad ning seetõttu arvestati kõikide ettepanekutega ning kõik muudatused viidi ka töösse sisse. Kokkuvõttes võib väita, et töö eesmärgid said täidetud.

Kuna Laeva lasteaed on väga väike, siis töö piiranguks võib lugeda ekspertide vähesust.

Töö autor loodab, et koostatud õpperada ja õppematerjal leiab Laeva lasteaia õpetajate seas aktiivset kasutust ning edaspidist täiendamist.

Tänuõnad

Töö autor tänab kõiki eksperte, kes aitasid koostatud materjali muuta arusaadavamaks ning täiuslikumaks. Suured tänuõnad juhendajale, kelle head soovitusel ja nõuanded töö valmimisele kaasa aitasid. Suur tänu ka minu perele ja lähedastele, kes mind igati toetasid ja aitasid.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning kooskõlas heade akadeemiliste tavadega

20.05.2019

Kasutatud kirjandus

- Ainso, S. (2012). *Õpperada Tartu Lastesõim Mesipuu 2,5-3,5aastastele lastele*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Alhassan, S., Sirard, J.R., Robinson, T.N. (2007). The effects of increasing outdoor play time on physical activity in Latino preschool children. *International Journal of Pediatric Obesity*, 2, 153-158
- Berg, S. (2015). Children's Activity Levels in Different Playground Environments: An Observational Study in Four Canadian Preschools. *Early Childhood Education Journal*, 43(4), 281-287.
- Brügge, B., Glantz, M., & Sandell, K. (2008). *Õuesõpe*. Tallinn: Kirjastus Ilo.
- Cumming, F. & Nash, M. (2015). An Australian perspective of a forest school: shaping a sense of place to support learning. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 15(4), 296–309.
- Dahlgren, L. O., (2009). Raamatuharidusest ja meelelisest kogemusest. L. O. Dahlgren, S. Sjölander, J. P. Strid, & A. Szczepanski (Toim). *Õuesõppe pedagoogika kui teadmiste allikas – lähiümbrusest saab õpiõu* (lk 47-63). Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Dahlgren, L. O., & Szczepanski, A. (2006). *Õuesõppe pedagoogika*. Tallinn: Kirjastus Ilo.
- Ernst, J. (2018). Exploring Young Children's and Parents' Preferences for Outdoor Play Settings and Affinity toward Nature. *International Journal of Early Childhood Environmental Education*, v5 n2 p30-45 Spr.
- Fjørtoft, I. (2001). The natural environment as a playground for children: The impact of outdoor play activities in pre-primary school children. *Early Childhood Education Journal*, 29(2), 111–117.
- Gunnestada, A., Mørreauneta, S., & Onyangob, S. (2015). An international perspective on value learning in the kindergarten – exemplified by the value forgiveness. *Early Child Development and Care*, 185(11–12), 1894–1911.
- Hallap, M., & Padrik, M. (2009). Valdkond „Keel ja kõne“. E. Kulderknup (Koost), *Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad* (lk 26-44). Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.
- Haydon, G. (2009). Väärtuskasvatus: õpetajad kui väärtuste edastajad. M. Pöder, M. Sutrop, & P. Valk (Koost), *Väärtused, iseloom ja kool* (lk 25–44). Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Kala, H. (2009). Uuendatud riiklik õppekava. E. Kulderknup (Koost), *Õppe- ja kasvatustegevuse korraldus* (lk 5-15). Tartu: Kirjastus Studium

- Kalamees, K., & Kont, H. (2006). Aastaajad õpperajal. Juhendid looduse vaatlemiseks. Tartu: Nordon Trükikoda.
- Kikas, E. (2008). Õppimise erinevad viisid. Õppimise protsess. Teadmiste areng. E. Kikas (Toim), Õppimine ja õpetamine koolieelse eas (lk 104-119). Tartu: TÜ Kirjastus.
- Kivi, L., & Sarapuu, H. (2005). Keel ja kõne. L. Kivi, & H. Sarapuu (Koost), Laps ja lasteaed (lk 227-258). Tartu: Atlex
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2011). *Elektrooniline riigiteataja*. Külastatud aadressil: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772>
- Kuffner, T. (2010). *Koolieelikute tegelusraamat*. Tallinn: ERSEN.
- Kukk, R. (2010). Õpperaja koostamine. G. Sooserv (Koost), Loodusvaatlused. Tea ja toimet nr 39 (lk 21-26). Tallinn: TEA Kirjastus.
- Käis, J. (2004). *Kooli-raamat*. (II trükk). Tartu: Ilmamaa.
- Käis, J. (2018). Õpetuse alused ja teed. Üldine didaktika. Kirjastus Studium.
- Laasik, T., Liivik, M., Täht, M-E., & Varava, L. (2009). Valdkond „Mina ja keskkond“. E. Kulderknup (Koost), *Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad* (lk 7-25). Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.
- Lindmäe, M. (2015). Õpperada Sõrve sääres 5-7-aastastele lastele. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Louv, R. (2010). Last Child in the Woods: Saving Our Children from Nature-Deficit Disorder. London: Atlantic Books.
- Mårtensson, F., Boldemann, C., Söderström, M., Blennow, M., Englund, J. E., Grahn, P. (2009). Outdoor environmental assessment of attention promoting settings for preschool children. *Health & Place*, 15, 1149-1157.
- Muldma, M. (2008). Muusikaline kasvatus. E. Kikas (Toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelse eas* (lk 256-271). Tartu: TÜ Kirjastus.
- Muldma, M. & Kiilu, K (2009). Valdkond „Muusikaõpetus“. E. Kulderknup (Koost), *Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad* (lk 91-107). Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.
- Männamaa, M., & Marats, I. (2009). Lapse üldoskuste areng. E. Kulderknup (Koost), *Üldoskuste areng koolieelses eas* (lk 5-43). Tallinn: Kirjastus Studium.
- Niemi, H. (2009). Õpetaja väärtuste kandja ja vahendaja. M. Sutrop, P. Valk, & K. Velbaum (Koost), *Väärtused ja väärtuskasvatus* (lk 27–49). Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Niiberg, T., & Linnas, M. (2007). Laps läheb lasteaeda. Tartu: Atlex.

- Niilo, A., & Kikas, E. (2008). Mäng. E. Kikas (Toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas* (lk 120-136). Tartu: TÜ Kirjastus.
- Norman, M. (2005). Loodushoid saab alguse varasest lapsepõlvest. A. Kons (Toim), *Kaasaegseid meetodeid lasteaia õppe- ja kasvatustöös*. Tea ja toimet nr 28 (lk 11-17). Tallinn: Ilo
- Nugin, K. (2017). Keel ja kõne. K. Nugin, & T. Õun (Koost), *Õppe- ja kasvatustegevus lasteaias* (lk 211-225). Tartu: Atlex.
- Oja, L. (2008). Kehaline areng. Liikumine. E. Kikas (Toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas* (lk 223-238). Tartu: TÜ Kirjastus.
- Palm, H. (2005). Liikumiskasvatus lasteaiaõpetaja igapäevatöös. L. Kivi, & H. Sarapuu (Koost), *Laps ja lasteaed: lasteaiaõpetaja käsiraamat* (lk 173-184). Tartu: Atlex.
- Palm, H. (2009). Lasteaias käiva lapse kehaline areng ja pere toetus sellele. L. Kivi, & H. Sarapuu (Koost), *Lasteaialaps peres*. (lk 91-96). Tartu: Atlex.
- Palu, A. (2008). Matemaatika. E. Kikas (Toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas* (lk 322-333). Tartu: TÜ Kirjastus.
- Pavlenko, K. (2014). *Õpperada lasteaiale Lotte kui vahend õppekasvatustööks 5-7aastaste lastega*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Perv, Ü. (2008). Mängud ja mängulised tegevused looduses. M. Mänd (Koost), *Mängides õpime ja õpetame*. Tea ja toimet nr 35 (lk 16-28). Tallinn: Ilo
- Pokk, U. (2010). Vahetu loodusvaatlus. Sooserv, G. (koost). *Loodusvaatlused*. Tea ja toimet nr 39. Tallinn: TEA.
- Pullerits, M. (2009). Laps kasvab muusikaga. L. Kivi, & H. Sarapuu (Koost), *Lasteaialaps peres*. (lk 79-90). Tartu: Atlex.
- Raadik, S. (2009). Õpime õues mängides. Tallinn: Kirjastus Ilo.
- Raadik, S. (2010). Õuesõpe – eluliselt oluline õppimisviis. G. Sooserv (Koost), *Loodusvaatlused*. Tea ja toimet nr 39 (lk 5-13). Tallinn: TEA Kirjastus.
- Ristov, A. (2012). *Viljandi Männimäe lasteaia õpperada 6-7aastastele lastele*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Sarap, A. (2010). Lapsest lähtuvad integreeritud tegevused õuesõppes. G. Sooserv (Koost), *Loodusvaatlused*. Tea ja toimet nr 39 (lk 14-20). Tallinn: TEA Kirjastus.
- Seero, H-M. (2007). Noppeid väikelapse kõne ja keele arengumailt. A. Kons (Toim), *Väikelapse kõne, keele ja tunnetustegevuse areng* (lk 42-51) . Kirjastus: Ilo.

- Sepp, H. (2018). *Abimaterjal õpetajale 5-7aastaste lastega õppekäigu läbiviimiseks ja kodukoha looduse tundmaõppimiseks Kudjape-Upa loodusrajal*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Sikka, H. (2009). Matemaatika lasteaias. L. Kivi, & H. Sarapuu (Koost), *Lasteaialaps peres* (lk 133-137). Tartu: Atlex.
- Sikka, H. (2009). Valdkond „Matemaatika“. E. Kulderknup (Koost), *Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad* (lk 65-73). Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.
- Sjölander, S. (2009). Inimese suhe loodusesse muinasajast tänapäevani. L. O. Dahlgren, S. Sjölander, J. P. Strid, & A. Szczepanski (Toim). *Õuesõppe pedagoogika kui teadmiste allikas – lähikäikudest saab õpiõu* (lk 177-188). Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Sooserv, G. (2010). Saateks. G. Sooserv (Koost), *Loodusvaatlused*. Tea ja toimetaja nr 39 (lk 4). Tallinn: TEA Kirjastus.
- Szczepanski, A. (2009). Õuekeskkond – õpikeskkondade rohke võimas klassituba. L. O. Dahlgren, S. Sjölander, J. P. Strid, & A. Szczepanski (Toim). *Õuesõppe pedagoogika kui teadmiste allikas – lähikäikudest saab õpiõu* (lk 9-38). Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Tavinof, M. (2012). Ropka pargi õpperada- Ristikheina lasteaia 2-7aastastele lastele. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Timoštšuk, I. (2005). Loodusõpetus alushariduses. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Timoštšuk, I. (2005). Loodusõpetus. L. Kivi, & H. Sarapuu (Koost), *Laps ja lasteaia* (lk 185-198). Tartu: Atlex.
- Timoštšuk, I. (2009). Loodusest on palju õppida! L. Kivi, & H. Sarapuu (Koost), *Lasteaialaps peres* (lk 30-33). Tartu: Atlex.
- Timoštšuk, I. (2010). Looduskeskkonnaga seotud väärtused ja nende kujunemine koolieelses eas. M. Veisson (Koost), *Väärtused koolieelses eas; väärtuskasvatus lasteaias* (lk 57–62). Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Timoštšuk, I. (2017). Looduskeskkonna tundmaõppimine. K. Nugin, & T. Õun (Koost), *Õppe- ja kasvatustegevus lasteaias* (lk 234-246). Tartu: Atlex.
- Tovey, H. (2008). *Playing Outdoors: Spaces and Places, Risk and Challenge*. Maidenhead: Open University Press.
- Traat, H. (2016). *Õpperada „Kännukuninga saladused“ Tartu Sanatooriumi pargi liikumisrajal kui õppevahend 5-7 aastastele lastele*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.

- Tuuling, L. (2013). Õuesõpe – lõimitud aktiivse õppimise parim viis. K. Nugin (Koost), *Üldõpetuse rakendamine lasteaias* (lk 97-121). Tartu: Atlex.
- Tuuling, L. (2017). Õuesõppe rakendamine lasteaias. K. Nugin, & T. Õun (Koost), *Õppe- ja kasvatustegevus lasteaias* (lk 115-151). Tartu: Atlex.
- Tõhk, M. (2010). *Metstõtsi rajad*. Tallinn: Eesti Ajalehed AS.
- Tärn, S. (2010). Tallinna kesklinna lasteaedade õuealad. G. Sooserv (Koost), *Loodusvaatlused*. Tea ja toimetaja nr 39 (lk 36-45). Tallinn: TEA Kirjastus.
- Ugaste, A. (2005). Laps ja mäng. L. Kivi & H. Sarapuu (Koost), *Laps ja lasteaed* (lk 154-171). Tartu: Atlex.
- Ugaste, A. (2017). Laps ja mäng. K. Nugin, & T. Õun (Koost), *Õppe- ja kasvatustegevus lasteaias* (lk 201-209). Tartu: Atlex.
- Vaher, L. (Koost). (2010). *Õpetajaraamat*. Tartu: Tartu Erahariduse Edendamise Selts
- Vahter, E. (2008). Kunstitegevused. E. Kikas (Toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelse eas* (lk 247-255). Tartu: TÜ Kirjastus.
- Veisson, M., & Kuurme, T. (2010). Ülevaade väärtustest, väärtuskasvatusest ja moraalist. M. Veisson (Koost), *Väärtused koolieelses eas; väärtuskasvatus lasteaias* (lk 9–26). Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Vienola, V. (2003). Keskkonnakasvatus lasteaias. Tallinn: Ilo.
- Vijard, K. (2017). Õpperada „Okkakõ juusk müüda külä“ kui õppevahend Puiga lasteaia Siilike 6-7 aastastele lastele. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Õunapuu, L. (2014). Uurimisprotsessi neljas etapp: uuritava nähtuse ja sihtgrupi määramine. E. Kärner (Toim), *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes* (lk 133–157). Tartu: Tartu Ülikool.
- Wilson, R. (2008). *Nature and Young Children: Encouraging Creative Play and Learning in Natural Environments*. New York: Routledge Publishing.
- Wilson, R. (2012). *Nature and Young Children: Encouraging Creative Play and Learning in Natural Environments, 2nd Edition*. New York: Routledge Publishing.

Lisad

Lisade sisukord

Lisa 1. Õpetaja tööjuhend

Lisa 2. Õpetaja tegevus enne rajale minemist

Lisa 3. Tegevus rühmaruumis enne õppekäigule minemist

Lisa 4. Esimene vaatluspunkt „Metsamoori mängumaa“

Lisa 5. Tööleht „Ühenda puuleht õige viljaga“

Lisa 6. Tööleht „Leia, värvi ja loenda“

Lisa 7. Teine vaatluspunkt „Metsamoor veeriigis“

Lisa 8. Tööleht „Aita konnal leida tee sõpradeni“

Lisa 9. Tööleht „Konna areng“

Lisa 10. Kolmas vaatluspunkt „Metsamoori maja“

Lisa 11. Tööleht „Leia ja loenda putukaid. Kirjuta kasti, mitu on.“

Lisa 12. Neljas vaatluspunkt „Metsamoori sõbrad sulelised“

Lisa 13. Pildikaardid enamlevinud lindudest koos nimetustega

Lisa 14. Tööleht „Linu kehaosad“

Lisa 15. Tööleht „Loenda ja värvi linde“

Lisa 16. Viies vaatluspunkt „Metsamoori prügila“

Lisa 17. Tööleht „Sorteeri prügi“

Lisa 18. Lisades kasutatud kirjandus

Lisa 19. Lisades kasutatud pildid

Lisa 20. Küsimustik ekspertidele

Lisa 1. Õpetaja tööjuhend

Käesolev õpperada on loodud 5-7aastastele lastele Laeva lasteaia ümbrusesse. Erinevate vaatluspunktide, tegevuste ja mängudega õpperada aitab lastel loodust kogeda ja tundma õppida läbi erinevate meelte ning tekitab looduse vastu rohkem huvi, aitab luua seoseid juba olamasolevate ja uute teadmiste vahel ning aitab rahuldada laste loomulikku liikumisvajadust.

Õpperada on planeeritud ringrajana – see tähendab, et rada algab ja lõpeb samas kohas. Õpperada on jalgsi läbitav ja pikkus on umbes üks kilomeeter. Rada algab ja lõpeb lasteaia juures. Õpperajal tegevuste läbiviimiseks on koostatud abimaterjal õpetajale, mis aitab õppekäikude planeerimisel ja läbiviimisel. Abimaterjalis on kirjeldatud 5 vaatluspunkti, mis sisaldavad tegevuste eesmärgid ja juhiseid. Põhiline õppimisviis õpperajal on vaatlus, millele lisaks on igas vaatluspunktis teemakohased lõimitud tegevused. Õpetaja võib abimaterjale muuta vastavalt lastele ja võimalustele õppekäigul. Et õpperada lastele veelgi huvitavamaks muuta ja vaatluspunkte omavahel siduda, on õpperaja läbivaks tegelaskujuks Metsamoor. Enne raja läbimist selgitatakse lastele, kes on Metsamoor.

Õpperaja koostamisel on lähtutud Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2011) kirja pandud eesmärkidest ning 6–7aastase lapse arengu eeldatavatest tulemustest. Eelnevat arvesse võttes on raja läbimise peamised eesmärgid järgmised:

- laps õpib õpperajal tundma kodukoha loodust;
- laps kirjeldab kodukoha loodust, tuntumaid kodukoha taimi ja linde;
- laps märkab looduses nähtusi ja muutusi;
- laps väärtustab keskkonda hoidvat ja keskkonnahoidlikku mõtteviisi

Vahendid

- Fotoaparaat või telefon, millega õppekäigul toimuvad tegevused jäädvustada
- Nöör või rõngas igale lapsele (Vaatluspunkt 2)
- Puidust pildiraamid (Vaatluspunkt 3)
- Pildikaardid enamlevinud lindudest koos nimetustega (Vaatluspunkt 4)
- Prügikott, mille sees on mitut liiki puhast prügi (Vaatluspunkt 5)
- Prügikott õpetajale, millesse korjatakse õpperajal leiduv prügi
- Kindad õpetajale, millega maas olev prügi kotti panna

Lisa 2. Õpetaja tegevus enne rajale minemist

Enne õpperajale minekut tutvub õpetaja abimaterjalis kirjeldatud vaatluspunktide asukohtade, tegevuste ja seal vajaminevate vahenditega ning soovitatavalt läbib raja. Kuigi õpperaja vaatluspunktid on märgistamata, on iga vaatluspunkti kirjeldus abimaterjalis vastava punkti alguses välja toodud. Abimaterjalis kirjeldatud tegevused ja nende järjekord on soovituslikud ning õpetaja võib vajadusel tegevusi muuta või kohandada vastavalt aastaajale, ilmastikunähtustele, laste huvidele ja eripäradele vms. Samuti võib õpetaja valida, missuguseid vaatluspunkte läbitakse, sest ühe õppekäigu jooksul ei pea läbima kõiki abimaterjalis nimetatud punkte.

Läbivaks tegelaskujuks õpperajal on salapärane Metsamoor, keda mitte keegi kunagi näinud ei ole, kuid räägitakse, et ta näeb ja kuuleb kõike, mis looduses toimub. Metsamoor on väga tark ja tunneb loodust läbi ja lõhki, sest see on tema kodu. Seetõttu valvab ja kaitseb ta loodust väga. Metsamoor tunneb väga hästi ka kõiksuguseid ravimtaimi ning oskab nendega suurepäraselt haigusi ravida. Metsamoor sarnaneb suuresti Kunksmoorile, sest tegelikult on nad õed, kellest üks on asunud elama metsa ja teine hoopiski väikesele saarele. Aga tegevuse ja välimuse poolest on nad üsna sarnased.

Enne õppekäiku, teavitab õpetaja lapsevanemaid õpperajale minekust.

Lisa 3. Tegevus rühmaruumis enne õppekäigule minemist

Tegevuse eesmärgid

- Laps saab teada, et minnakse õppekäigule.
- Laps saab teada, kes on Metsamoor.
- Laps saab teada, kuidas õpperajal käituda.

Tegevuse kirjeldus

Enne lastega esmakordset õpperajale minekut tuleks lastele tutvustada õpperada läbivat tegelaskuju – Metsamoori. Seeläbi saavad lapsed teada õppekäigule minekust ning ühtlasi on ka läbi Metsamoori tutvustamise hea meelde tuletada reegleid, mida lapsed peaksid õppekäigul meeles pidama ja järgima. Konkreetseid reegleid abimaterjalis välja toodud pole, sest igal rühmal on vastavad kokkulepped. Siiski tuleb kindlasti tähelepanu pöörata ohutule liiklemisele ja keskkonnast hoolivale käitumisele sh prügi kogumisele õppekäigu jooksul. Järgnevatel kordadel õpperajale minnes võib sissejuhatava tegevuse asendada eelneval korral õpitu üle kordamisega ja seekordse õppekäigu eesmärkide tutvustamisega.

Lisa 4. Esimene vaatluspunkt „Metsamoori mängumaa“

Vaatluspunkti asukoht

See vaatluspunkt asub lasteaia kõrval Laeva seltsimaja pargis, kus on erinevaid puuliike ning ka õunaaed, mida on lastega hea igal aastaajal vaadelda. Samuti asub seal laululava, kus saab erinevaid tegevusi läbi viia. Ümber puude on pingid, kus saab mängida, joonistada, töölehti täita või lihtsalt istuda ja loodushääli kuulata.

Tegevuse eesmärgid

- Laps õpib tundma erinevate puude lehti ja vilju
- Laps nimetab leht- ja okaspuude erinevusi
- Laps mõistatab mõistatusi puude kohta
- Laps märkab aastaegadest tulenevaid muutusi

Vahendid

- Pildid või pildikaardid erinevatest puulehtedest (pihlakas, vaher, õunapuu, kuusk, tamm, mänd, hobukastan, kask) ja samade puude viljadest.
- Mõistatused erinevatest puudest

Tegevuse kirjeldus

Õpetaja näitab lastele pilti puu lehest ja palub seejärel leida ning tuua samasuguse puulehe. Kui kõik lapsed on samasuguse puulehe leidnud, asetavad nad need kõik ühte hunnikusse. Seejärel koratakse jällegi sama ülesannet järgmise puu lehega ning tekitatakse järgmine lehehunnik. Kui kõik õpetaja poolt ette näidatud lehed on leitud, kogunevad lapsed lehehunnikute juurde ning iga laps saab vastata õpetaja küsimusele: „Mis puu leht see on?“ Teised lapsed kuulavad ja vajadusel parandavad vastust. Kui kõik puulehed on läbi vaadeldud, katsutud ja arutletud, näitab õpetaja pildikaarti mõnest samadele puudele kuuluvast viljast. Lapsed püüavad arvata, mis puu viljaga on tegemist ning paigutavad pildikaardi õige lehehunniku juurde.

Seejärel arutletakse koos, mille poolest erinevad lehtpuud okaspuudest ning kõik lapsed saavad ise samas ka vaadelda ja katsuda nii leht- kui ka okaspuude lehti ja leida nende vahelisi erinevusi.

Peale seda küsib õpetaja lastelt mõistatusi puude kohta ning lapsed saavad mõistatada, mis puuga on tegemist.

Mõistatused (Saimre, 2010 järgi; lk 123-127)

- *Kiigub, liigub, aga paigast ei saa?* (Puu)
- *Talvel paljas, suvel haljas?* (Lehtpuu)
- *Valge poiss, rohelised juuksed?* (Kask)
- *Kodu tal metsas, aias ja aasal; lähed sauna, võtad ta kaasa; ehteks tuppä kevadel tood, maitsvat ja heledat mahla ka jood?* (Kask)
- *Selle puu pealt teise nina endale võid võtta sina?* (Vaher)
- *Uhke emand, roheline kleit, punased pärlid?* (Pihlakas)
- *Kellel krobe kasukas?* (Mänd)
- *Õied kui küünlad on kevadel puul, viljaks on muna, nii parajalt suur?* (Kastan)
- *Pesa maas, munad taevas?* (Õunapuu)
- *Keegi ei hirmuta, aga väriseb?* (Haavaleht)
- *Talvel jätku teda kiusama kipub, oksi närib ja koort tal rikub. Vääriskuks teda ei raiuta mitte, masin teeb temast vabrikus tikke?* (Haab)

Võimalikud tegevused vaatluspunktis

- Ringmäng „Õunake: Aias kõnnib Tiinake...” (Liivak, 2000)
- Mäng „Lehtede Sorteerimine“ (Kabanen, 2010, lk 30)
- Mäng „Taimerong“ (Kabanen, 2010, lk 13)
- Mäng „Lapitekk metsatondile“ (Kabanen, 2010, lk 34)
- Meisterdamine „Minu Nähka“
- Meisterdamine tammetõrudest
- Meisterdamine „Metsavana“
- Puukooretrükk
- Puulehetrükk
- Mäng „Too mulle õige puu leht“
- Mäng „Jookse õige puu juurde“
- Tööleht „Ühenda puude lehed õige viljaga“ (Lisa 5)
- Tööleht „Leia tammelehed, värvi ja loenda“ (Lisa 6)
- Riimi otsing:

„Õues seisab kõrge puu, teda taevast vaatab ...“ (Jakobson & Talinurm, 2009, lk 69)

„Sügis meie juurde astus, tammetõrud olid ...“ (Jakobson & Talinurm, 2009, lk 70)

Soovituslikud jutud ja luuletused

- Muinasjutt: „Sügisene reis“ (Saar, 1988, lk 20-24)
- Muinasjutt „Lugu pruunist linnust“ (Laxen, 2005, lk 65)
- Muinasjutt „Metsavanad“ (Eesti Muinasjutt, 2002, lk 29)
- Muinasjutt „Samblatuka talu uus elanik“ (Pajula, 2008, lk 9)
- Muinasjutt „Nähka mure“ (Ilves & Pajula, 2008, lk 29)
- Muinasjutt „Tammepuu“ (Kaljusoo, 2008, lk 140)
- Muinasjutt „Puude sügisene vaidlus“ (Saarse & Kundla, 2008, lk 155)
- Muinasjutt „Sügishommik metsatalus“ (Juhanson & Lääne, 2008, lk 157)
- Luuletus „Õunakorjamise õpetus“ (Niit, 1969, lk 228)
- Luuletus „Emal korvis õunake ...“ (Jakobson & Talinurm, 2009, lk 34)
- Luuletus „Üle maa ja üle vee ...“ (Jakobson & Talinurm, 2009, lk 22)
- Luuletus „Tule, kevad, tule rõõmsalt, ...“ (Jakobson & Talinurm, 2009, lk 24)
- Luuletus „Suvi läks ja sügis tuli, ...“ (Jakobson & Talinurm, 2009, lk 26)
- Luuletus „Sügis“ (Jakobson & Talinurm, 2009, lk 53)

Lisa 5. Tööleht „Ühenda puuleht õige viljaga“ (pildid aadressilt: <https://pixabay.com/>)

ÜHENDA

Lisa 6. Tööleht „Leia, värvi ja loenda“ (Idee: Töölehtede kogumik lasteaedadele 2; pildid aadressilt: <https://pixabay.com/>)

LEIA PILDILT TAMMELEHED JA VÄRVI NEED ROHELISEKS

MITU TAMMELEHTE ON PILDIL? _____

Lisa 7. Teine vaatluspunkt „Metsamoor veeriigis“

Vaatluspunkti asukoht

Vaatluspunkt asub Laeva jõe kaldal, kuhu on loodud paisjärv ja rand ujumiseks ning kalatrepp. Jõe ääres on suurepärane võimalus tutvustada lastele veeohutust, järve ja jõe erinevusi, meie jões elavaid kalu, selgitada, mis on kalatrepp, arutleda, milleks on kalatrepp vajalik, vaadelda parte, uurida taimestikku ning kuulata lihtsalt veevulinat.

Tegevuse eesmärgid

- Laps saab teadmisi ohutu käitumise kohta veekogu ääres
- Laps oskab eristada jõge ja järve
- Laps mõistatab mõistatusi vee ja sellega seonduva kohta
- Laps märkab aastaegadest tulenevaid muutusi

Vahendid

- Nöör või rõngas igale lapsele
- Mõistatused vee ja sellega seonduva kohta

Tegevuse kirjeldus

Kõigepealt vaadeldakse koos jõge ja järve ning arutletakse, mille poolest need üksteisest erinevad ning mille poolest sarnanevad.

Seejärel mängitakse mängu „Järv“. Selle mängu jaoks on igale lapsele vajalik üks hularõngas või nöör, millega saab ringi teha. Mängijad asetavad rõnga enda kõrvale maha. Rõngas on kujutletav järv. Mängu juhendaja hakkab ütleva loomade või taimede nimetusi. Kui nimetatu on järvega seotud (elab või kasvab järves), hüppavad lapsed rõnga sisse; kui ei ole seotud, jäävad rõnga kõrvale seisma.

Lõpetuseks küsib õpetaja lastelt mõistatusi vee ja sellega seonduva kohta.

Mõistatused (Saimre, 2010 järgi; lk 157, 163-165, 187-188)

- *Maja kannab, liivatera ei kannab? (Vesi)*
- *Hobu jookseb, ohjad seisavad? (Jõgi)*
- *Jookseb ööd ja päevad, ära ei väsi iialgi? (Jõgi)*
- *Põllu keskel lamab peegel, roheline raami ja sinise klaasiga? (Tiik, järv)*

- *Kargan kuival, ujun vees, olen mõlemal pool mees?* (Konn)
- *Keha märg tal päeval, õöl, lõbusalt ta sulpsu lööb; sabaga ta juhib käike, olla võib nii suur kui väike?* (Kala)
- *Märg ja külm ta eluase, kinni võtta end ei lase; pole jalgu ega tiibu, kiiresti ta ringi liigub?* (Kala)
- *Vees mängib, maa peal sureb?* (Kala)
- *Mees ehitab kirveta silla?* (Külm)
- *Sünnib sügisel, sureb kevadel?* (Jää)
- *Igavene tünnikene, pooleaastane kaanekene?* (Jää järve peal)
- *Vana vakk ja uus kaas?* (Jää jõel või järvel)
- *Õues mäena, toas veena?* (Lumi)
- *Külm kui jää, valge kui sai, pehme kui sulg?* (Lumi)

Võimalikud tegevused vaatluspunktis

- Mäng „Kaldale ja vette“
- Katse „Maitseme vett“ (Täht, 2003 lk 11)
- Katse „Ujumine või uppumine“ (Täht, 2003 lk 12)
- Mäng „Püüame kala“
- Laevukeste meisterdamine ning ujutamine
- Lumememme meisterdamine
- Jäälaternate meisterdamine
- Lume sulamise katse
- Vee vulina kuulamine
- Konnakudu uurimine
- Vee ääres kasvavate taimede uurimine
- Tööleht „Aita konnal leida tee sõpradeni“

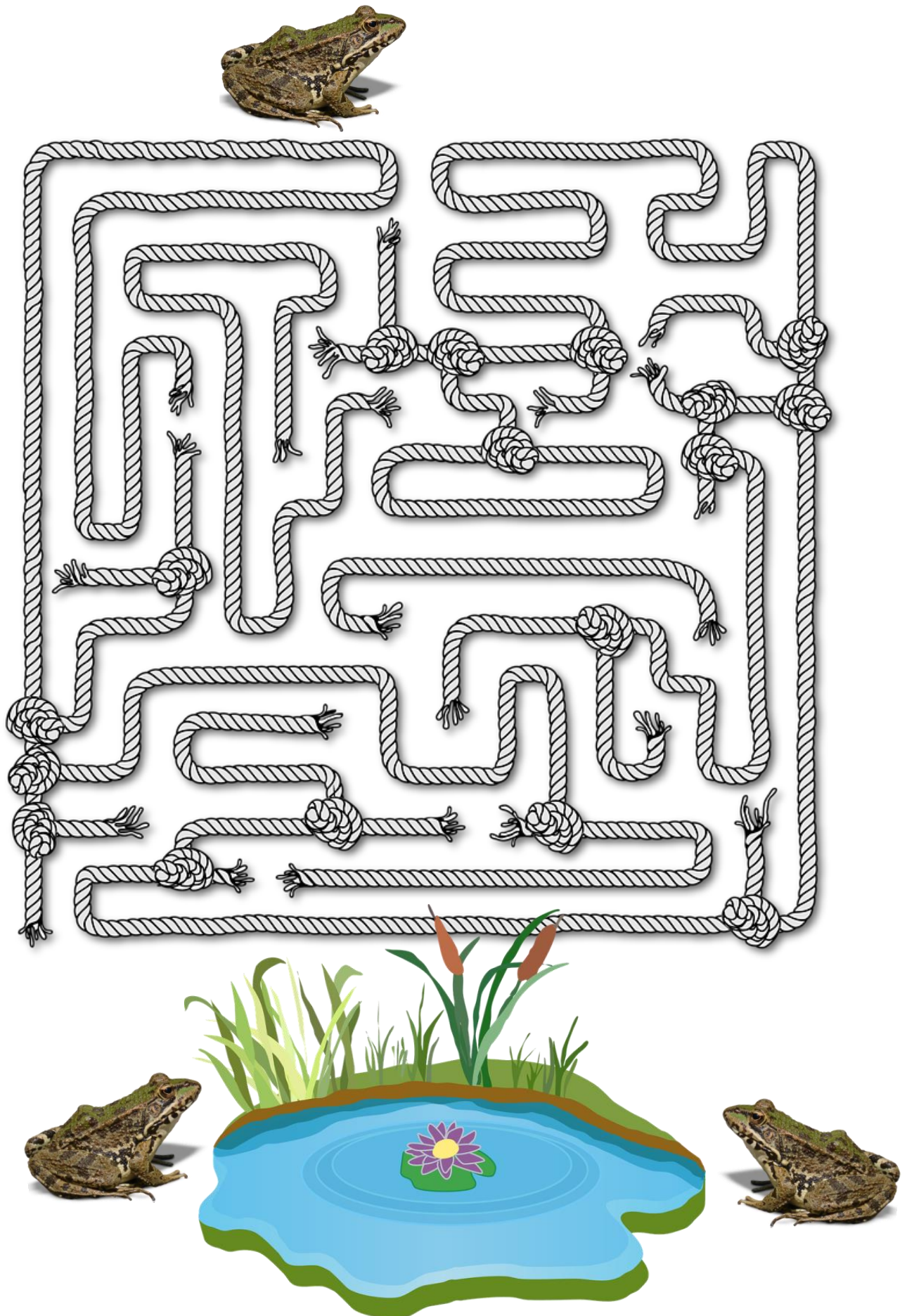
Soovituslikud jutud ja luuletused

- Jutt „Veekogud“ (Täht, 2003, lk 5)
- Jutt „Veemaailm“ (Täht, 2003, lk 6)
- Muinasjutt „Televiisor järvel“ (Farhadi, 2002, lk 18)
- Muinasjutt „Oja“ (Sütt, 2008, lk 104)
- Muinasjutt „Mees ja veevaim“ (Tolstoi, 2002, lk 26)

- Muinasjutt „Nähka ja Pilve-Pillu“ (Pajula, 2008, lk 26)
- Muinasjutt „Lugu Allika-Allist“ (Salu & Meritee, 2008, lk 72)
- Muinasjutt „Nähka Pilve-Pillul külas“ (Vahtramäe, 2008, lk 177)
- Muinasjutt „Pakane ja sula“ (Tõhk, 2008, lk 179)
- Muinasjutt „Lumememm“ (Tõhk, 2008, lk 182)
- Muinasjutt „Väikese lumememme trikk“ (Tõhk, 2008, lk 184)
- Muinasjutt „Nähka liuväli“ (Tõhk, 2008, lk 186)
- Luuletus „Lumememm, sa naljamees, ...“ (Jakobson & Talinurm, 2009, lk 23)
- Luuletus „Vihmane päev“ (Jakobson & Talinurm, 2009, lk 53)
- Luuletus „Konna vihmavari“ (Muller, 2002, lk 20)
- Luuletus „Sääsk ja konn“ (Oro, 2002, lk 262)
- Luuletus „Haugi elu“ (Tungal, 2002, lk 157)
- Luuletus „Konna mure“ (Tungal, 2002, lk 17)
- Liisusalm „Üks pilveke nii tilluke ja teine hästi suur ...“ (Jakobson & Talinurm, 2009, lk 46)
- Riimi otsing:
 - „Vihmasadu pääses valla, mina poen nüüd teki ...“
 - „Õues aina vihma kallab, tule kähku varju ...“
 - „Metsaserval lookleb tee, aga sild viib üle ...“ (Jakobson & Talinurm, 2009, lk 69)

Lisa 8. Tööleht „Aita konnal leida tee sõpradeni“ (pildid aadressilt: <https://pixabay.com/>)

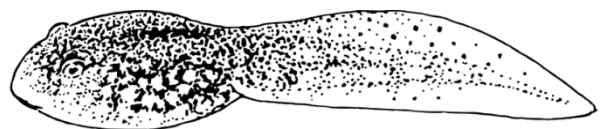
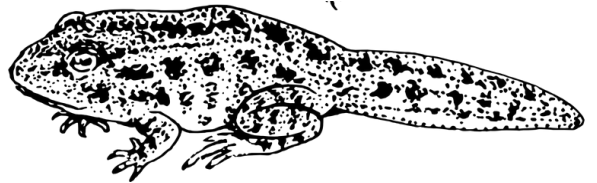
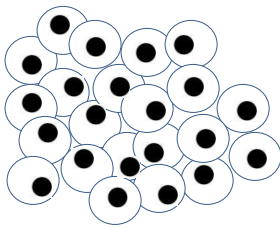
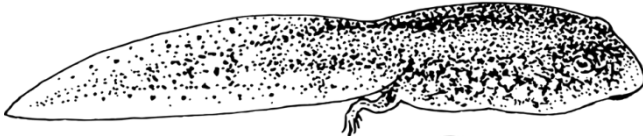
LEIA TEE!

Lisa 9. Tööleht „Konna areng“ (idee: Pavlenko, 2014; pildid aadressilt: <https://pixabay.com/>)

MILLISES JÄRJEKORRAS TOIMUB KONNA ARENG?

KIRJUTA KASTIDESSE VASTAV NUMBER.

Lisa 10. Kolmas vaatluspunkt „Metsamoori maja“

Vaatluspunkti asukoht

See vaatluspunkt asub pargis, kuhu on ehitatud suur püstkoda. Püstkojas sees on keskel lõkkease ja ümberringi erineva suurusega puupakud istumiseks. See on laste jaoks väga huvipakkuv ja tore koht, kus saab erinevaid jutte kuulata või muid tegevusi läbi viia. Pargis elutseb ka mitmesuguseid putukaid, keda on hea lastega vaadelda. Samuti on seal ka väga rikkalik taimestik, kevaditi õitsevad seal ülsed ning lisaks on kasepuudel väga palju tuulepesasid, mida on samuti huvitav lastele tutvustada.

Tegevuse eesmärgid

- Laps vaatlleb loodust
- Laps põhjendab oma valikut
- Laps ootab oma järjekorda
- Lapsel areneb kuulamisoskus

Vahendid

- Puidust pildiraam igale lapsele
- Fotoaparaat või telefon pildistamiseks

Tegevuse kirjeldus

Õpetaja annab igale lapsele puidust pildiraami ning palub leida loodusest enda jaoks kõige meeldivam koht, kuhu asetada oma pildiraam. Kui laps on valiku teinud, annab ta õpetajale märku. Õpetaja palub igal lapsel oma valikut põhjendada ning pildistab seejärel kõikide laste leitud kohad (pildile jääb ka laps, hoides oma pildiraami oma lemmikkoha juures).

Lasteaeda tagasi jõudes prindib õpetaja kõikide leste pildid välja ja iga laps saab oma kaaslastele ise enda pilti näidata ja jutustada, mis tema pildil on ja miks ta just sellise koha valis.

Võimalikud tegevused vaatluspunktis

- Mäng „Minu suhe loodusesse“ (Piht & Mätlik, 2007, lk 15)
- Mäng „Kepi pikkus“ (Piht & Mätlik, 2007, lk 18)
- Mäng „Mis on kotis?“ (Piht & Mätlik, 2007, lk 33)

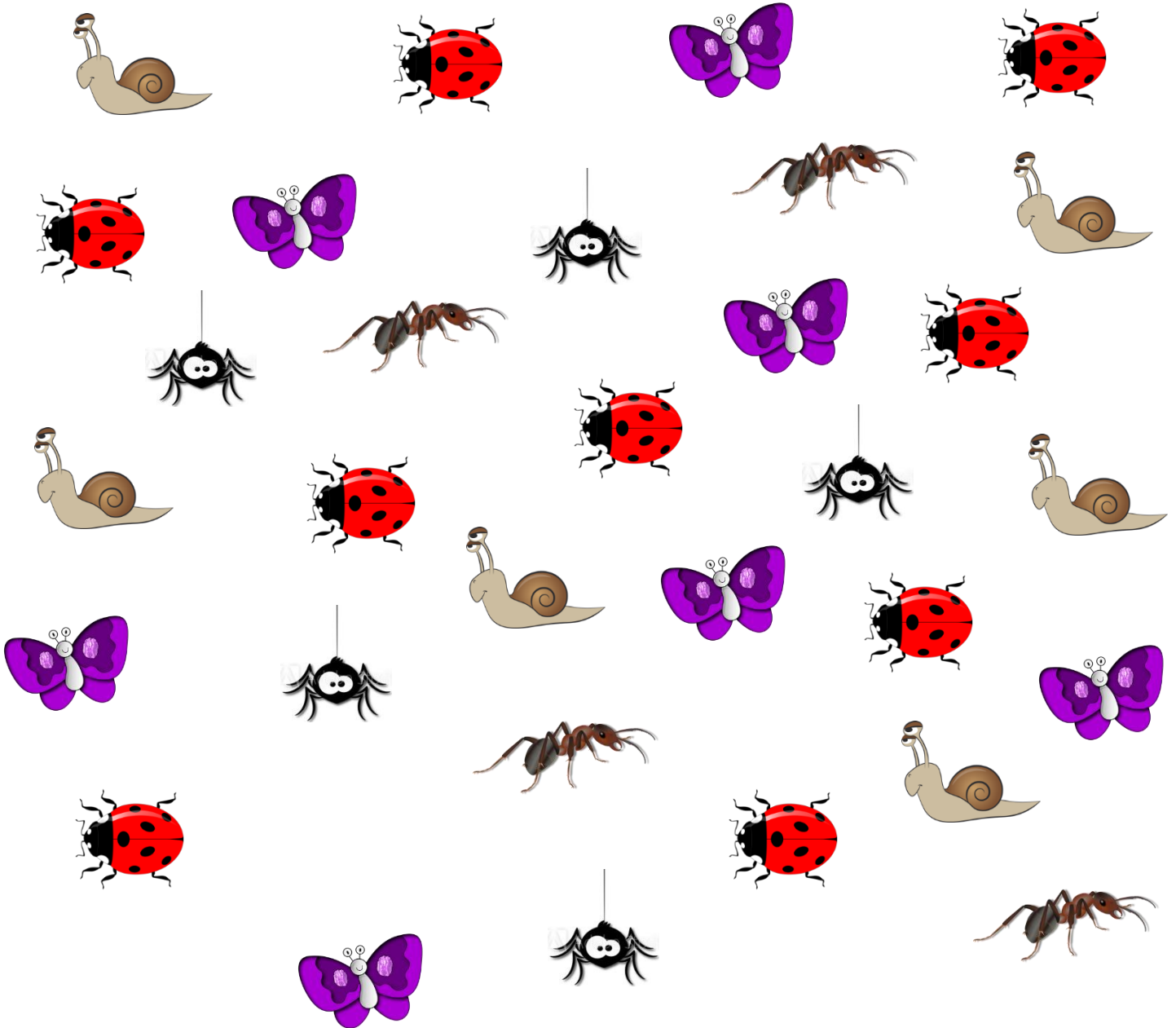
- Loodusliku materjaliga joonistamine (Kabanen, 2010, lk 39)
- Kevadlillede vaatlus
- Tuulepesade vaatlus
- Putukate vaatlus
- Loodushäälte kuulamine
- Pikniku korraldamine

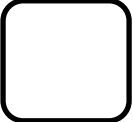

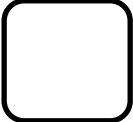

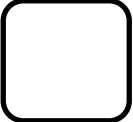

Soovituslikud jutud ja luuletused

- Muinasjutt „Päike ja lumikelluke” (Trendafilova, 1960, lk. 154-155)
- Muinasjutt „Nähka, mutt ja Lumikelluke” (Tommula, 2008, lk 24)
- Muinasjutt „Saunavihtasid tegemas” (Okas & Pajula, 2008, lk 53)
- Muinasjutt „Nähka ja arvuti” (Pajula, 2008, lk 64)
- Muinasjutt „Tigu-Tiidu maja lugu” (Arro, 2008, lk 86)
- Muinasjutt „Nähka ja unine tigu” (Targama, 2008, lk 142)
- Muinasjutt „Elavad Maasikad” (Mänd, 2002, lk 264)
- Muinasjutt „Väike kaseriisikas” (Targama, 2008, lk 148)
- Muinasjutt „Seenevihm” (Sõmer, Randma, & Lillepõld, 2008, lk 149)
- Luuletus „Täpilised jahimehed” (Tungal, 2002, lk 264)
- Luuletus „Lumikelluke” (Tungal, 2002, lk 220)
- Luuletus „Sinilill” (Mänd, 2002, lk 220)
- Luuletus „Ülane” (Mänd, 2002, lk 220)
- Luuletus: „Päike särab, rohi tärkab, ...” (Jakobson & Talinurm, 2009, lk 24)
- Riimi otsing:
 „Puude all on seened reas, kõigil kübarad on ...” (Jakobson & Talinurm, 2009, lk 70)
 „Meil on kõigil rõõmsad silmad, sest et päikselised ...” (Jakobson & Talinurm, 2009, lk 69)

Lisa 11. Tööleht „Leia ja loenda putukaid. Kirjuta kasti, mitu on.“ (pildid aadressilt: <https://pixabay.com/>)

LEIA JA LOENDA. KIRJUTA KASTI, MITU ON.

 	 	 	 	
--	--	--	--	--

Lisa 12. Neljas vaatluspunkt „Metsamoori sõbrad sulelised“

Vaatluspunkti asukoht

Neljas vaatluspunkt asub „Metsamoori maja“ kõrval grillplatsil, kus on pingid ja lauad, et oleks hea lastega istuda, kuulata, vaadelda jne. Tegelikult on neljas vaatluspunkt kogu õpperada läbiv, alustades „Metsamoori mängumaalt“, kus asub harakapesa ja puude küljes pesakastid, edasi saab liikuda „Metsamoori veeriiki“, kus võib kohata parte, seejärel suunduda käesolevasse vaatluspunkti, kus puude otsas pesitsevad künnivaresed, kust on hea vaadelda eemal asetsevaid toonekurepesi (nähtaval 5 pesa) ja samuti on vaatluspunktist näha „Metsamoori prügila“ kus ümber toimetab alati palju erinevaid linde. Selles punktis on suurepärane võimalus lastele tutvustada erinevaid linnuliike, ränd- ja paigalinde ja kuulata lindude häälistsusi.

Tegevuse eesmärgid

- Laps vaatleb linde
- Laps kuulab lindude häälistsusi
- Laps mõistatab mõistatusi lindude kohta

Vahendid

- Mõistatused lindudest
- Pildikaardid lindudest koos nimetustega (enamlevinud linnud)

Tegevuse kirjeldus

Õpetaja palub lastel vaikselt istuda ja jälgida ümbritsevat. Kui laps märkab mõnda lindu, annab ta sellest märku ja proovib arvata, missuguse linnuga on tegemist. Lindude tuvastamisel on abiks ka õpetajal kaasasolev pilt, millel on enamlevinud linnud koos nimetustega. Sellelt pildilt saab laps otsida üles samasuguse linnu ning lugeda linnu nimetuse. Kui vaatluse järgi on ümbritsevad linnud tuvastatud, palub õpetaja lastel silmad sulgeda ja vaikselt kuulata ümbritsevate lindude häälistsusi. Lapsed proovivad kuulmise järgi arvata, missuguse linnuga võiks tegemist olla. Seejärel küsib õpetaja lastelt mõistatusi lindudest ning lapsed proovivad arvata, mis linnuga on tegemist.

Mõistatused (Saimre, 2010 järgi; lk 151-154)

- *Must mees, kuldne suu, kodupaigale ta truu, istub maja katusel, trillerdab kui hõbekell?* (Kuldnohk)
- *Ühe jala peal seisab, sarvega joob vett?* (Kurg)
- *Vanamees istub aia peal, hallid püksid jalas?* (Vares)
- *Ora ees, käärid taga, kerakene keskel?* (Pääsuke)
- *Väike sõbrake, punane kõhuke?* (Leevike)
- *Väike sõbrake, kollane kõhuke?* (Tihane)
- *Mees elab metsas, raiub kirveta puid?* (Rähn)
- *Kukub, kukub, aga maha ei kuku ja haiget ei saa?* (Kägu)
- *Öösel huikab, päeval magab?* (Öökull)

Võimalikud tegevused vaatluspunktis

- Mäng „Ränd- ja paigalinnud“
- Mäng „Haned, luiged“
- Mäng „Lendab, lendab ...“ (Piht & Mätlik, 2007, lk 35)
- Õppemäng "Saare Põnni lugemisrada. Linnud." II. osa. (Kalf, 2016)
- Lindude häälotsuste kuulamine (<http://www.loodusheli.ee/ET/loomaliigid/linnud>)
- Tööleht „Linnu kehaosad“ (Lõhmus)
- Tööleht „Loenda ja värvi“ (Lõhmus)

Soovituslikud jutud ja luuletused

- Muinasjutt „Kuldaväärt söögiisu“ (Tali)
- Muinasjutt „Tihane“ (Raudsik, 1969, lk 115)
- Muinasjutt „Sipsik vaatab tihaseid“ (Raud, 1969, lk 116)
- Muinasjutt „Varesemoori suur reis“ (Mänd, 1976)
- Muinasjutt „Nähka tutvub lumega“ (Koitla, Maasik, & Mätlik, 2008, lk 19)
- Muinasjutt „Kaldapääsuke Kaidi seiklused“ (Põldoja & Arro, 2008, lk 66)
- Muinasjutt „Nähka, Madli ja Juss“ (Kurik, 2008, lk 115)
- Muinasjutt „Linnutee“ (Sütt, 2008, lk 131)
- Muinasjutt „Nähka sügisene mure“ (Kurik, 2008, lk 138)
- Muinasjutt „Nähka sügisene rõõm“ (Kurik, 2008, lk 156)

- Muinasjutt „Nähka ja talvised linnukesed“ (Sõmer, Randma, & Lillepõld, 2008, lk 174)
- Luuletus „Linnupesad“ (Jakobson & Talinurm, 2009, lk 60)
- Luuletus „Kuldnokk ja vares“ (Leies, 1966)
- Luuletus „Kure sukad“ (Saar, 2002, lk 22)
- Riimi otsing:
„Õues sädistab üks lind, tema laul teeb rõõmsaks ...“ (Jakobson & Talinurm, 2009)

Lisa 13. Pildikaardid enamlevinud lindudest koos nimetustega (pildid aadressilt:
<https://pixabay.com/>)

RASVATIHANE

LEEVIKE

HALLVARES

VALGE-TOONEKURG

HARAKAS

VARBLANE

KULDNOKK

KÜNNIVARES

PASKNÄÄR

MUSTRÄSTAS

KODUTUVI

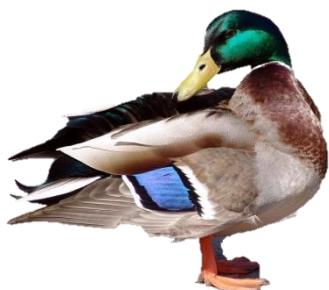
LINAVÄSTRIK

PÕLDLÕOKE

SIISIKE

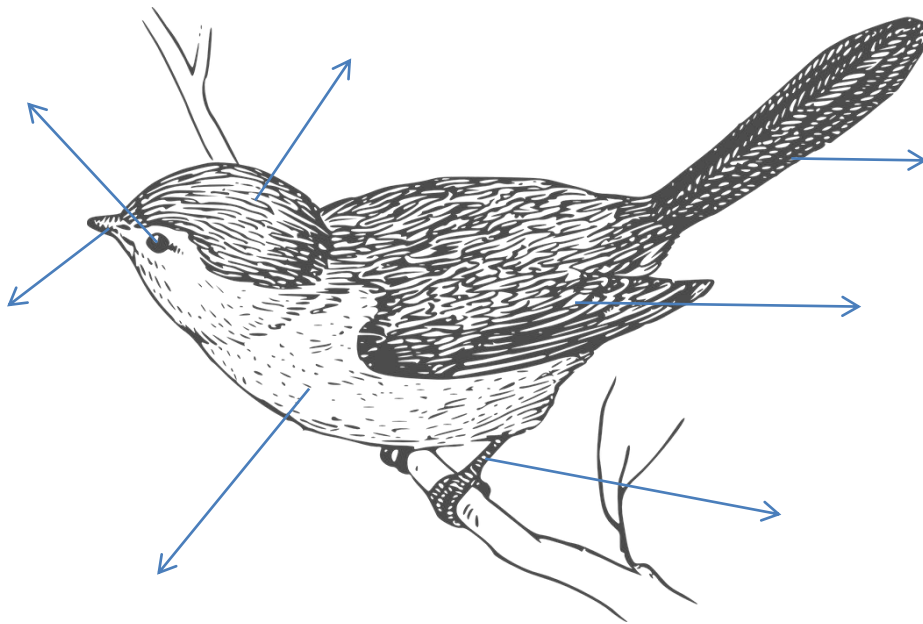
SINIKAEEL-PART

KÜHMNOKK-LUIK

Lisa 14. Tööleht „Linnu kehaosad“ (Idee: Lõhmus; pildid aadressilt: <https://pixabay.com/>)

LÕIKA VÄLJA KEHAOSADE NIMETUSED JA KLEEBI NEED ÕIGESSE KOHTA.

JALG

NOKK

SABA

PEA

SILM

TIIB

KERE

Lisa 15. Tööleht „Loenda ja värvi linde“ (Idee: Lõhmus; pildid aadressilt:
<https://pixabay.com/>)

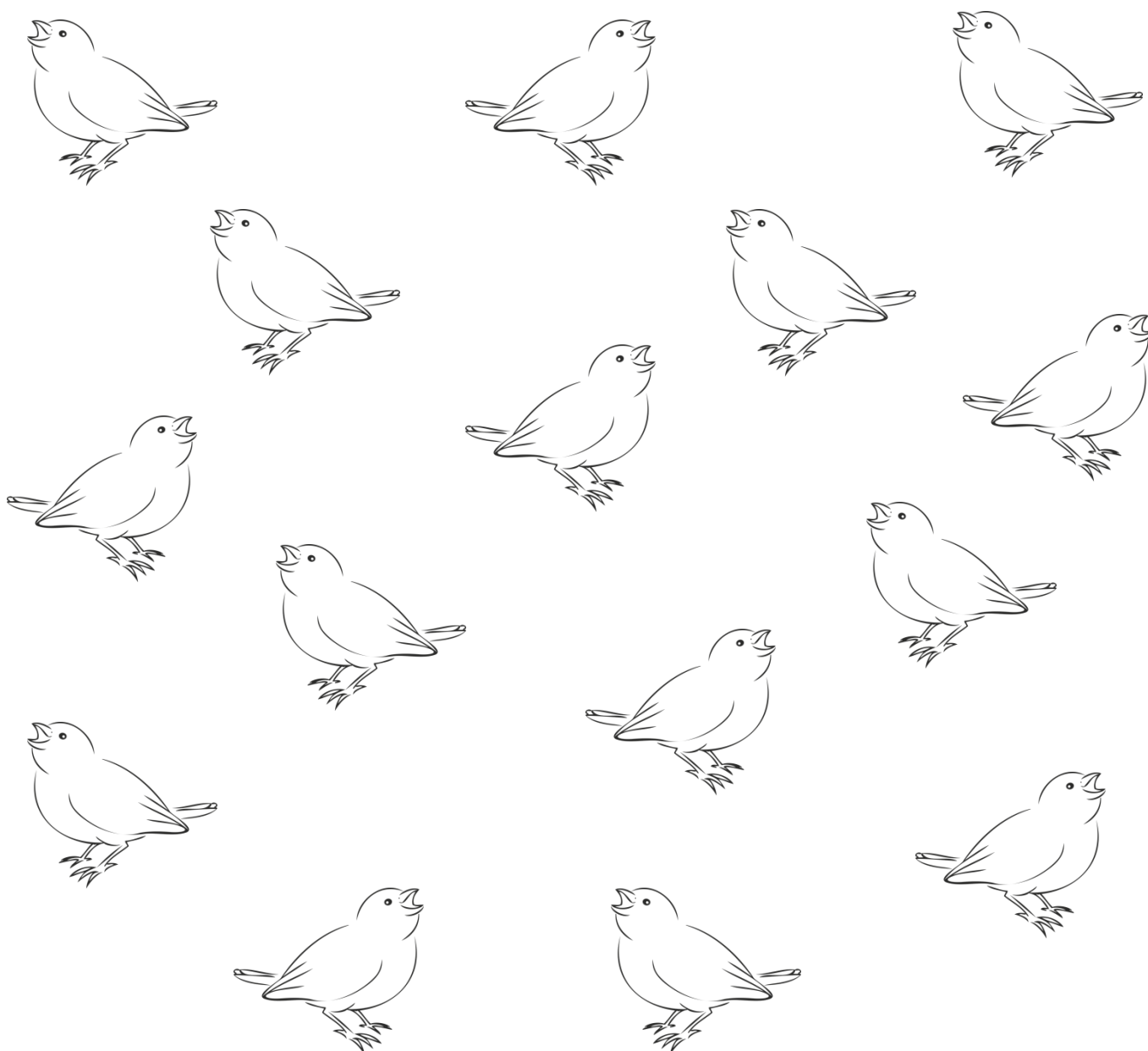
VÄRVI 1 LIND SINISEKS.

VÄRVI 4 LINDU ROHELISEKS.

VÄRVI 3 LINDU KOLLASEKS.

VÄRVI 5 LINDU PUNASEKS.

MITU LINDU JÄI VÄRVIMATA?

Lisa 16. Viies vaatluspunkt „Metsamoori prügil“

Vaatluspunkti asukoht

Viies vaatluspunkt asub kasepargi kõrval, kus asuvad erinevad (klaasi-, papi-, olmejäätmel) prügikastid. Seal saab lastele selgitada, et sageli tekib inimestel söögi tegemise ajal ja pärast söömist jäätmeid. Kõikide jäätmete jaoks on oma koht, mistõttu arutletakse lastega, miks on tarvis prügi sorteerida, kuidas olla säästlik tarbija ja kuidas ümbritsevat keskkonda hoida (korrastustööd, sorteerimine). Et loodushoidu ja prügi sorteerimist lastele veelgi hingelähedasemaks teemaks muuta, on hea igal korral enne õpperajale minekut kaasa võtta üks prügikott, kuhu kogu teekonna vältel kogutakse (nii lapsed kui ka õpetajad) leitud prügi ning igal kevadel viia lasteaia õuealal läbi talgupäev, kus osalevad kõik lasteaia töötajad, lapsevanemad ja lapsed.

Tegevuse eesmärgid

- Laps õpib ümbritsevat keskkonda hoidma
- Laps saab teadmisi prügi sorteerimise vajalikkusest
- Lapsel areneb kujutlusvõime ja mõtlemisoskus

Vahendid

- Prügikott õpetajale, millesse korjatakse õpperajal leiduv prügi
- Kindad õpetajale, millega maas olev prügi kotti panna
- Prügikott, mille sees on mitut liiki puhast prügi

Tegevuse kirjeldus

Lapsed uurivad tähelepanelikult kogu õpperaja vältel ümbrust ning märgates prügi, teavitavad õpetajat. Õpetaja paneb kindad kätte ning korjab prügi kaasasolevasse prügikotti.

Õppemäng „Imeline prügikotike“

Õpetaja on kogunud suurde musta kilest prügikotti mitut liiki puhast prügi (nt. Jäätisepulk, piimapakk, kommi-paber, jogurtitops jne). Laps pistab käe kotti ja leiab sealt ühe pakendi. Ta kombib seda ja kirjeldab teistele. Lõpuks püüab ta ära arvata, mis liiki prügi see on.

Võimalikud tegevused vaatluspunktis

- Mäng „Puhta prügi mäng“ (Täht, 2005, lk 9)
- Mäng „Õhupallimäng“ (Täht, 2005, lk 28)
- Mäng „Keeglimäng“ (Täht, 2005, lk 29)
- Mäng „Imeline prügikotike“ (Täht, 2005, lk 31)
- Mäng „Prügihunt“ (Täht, 2005, lk 32)
- Mäng „Sorteeri prügi“ (*Mängi ja õpi. Sorteeri prügi.*)
- Mäng „Prügimäng“ (Eesti Energia)
- Multifilm „Juss sorteerib prügi“ (Lastekas)
- Meisterdamine „Tuhnel“
- Mäng „Mis ei kuulu loodusesse“ (Piht & Mätlik, 2007, lk 23)

Soovituslikud jutud ja luuletused

- Jutt „Mis on prügi?“ (Täht, 2005, lk 5)
- Jutt „Miks on vaja prügi sorteerida?“ (Täht, 2005, lk 8)
- Jutt „Prügi metsas“ (Täht, 2005, lk 16)
- Jutt „Matkal“ (Täht, 2005, lk 17)
- Jutt „Kompostinõu“ (Täht, 2005, lk 21)
- Jutt „Prügiauto“ (Täht, 2005, lk 22)
- Jutt „Prügimägi“ (Täht, 2005, lk 23)
- Jutt „Asjade korduv kasutamine“ (Täht, 2005, lk 24)
- Jutt „Mida teha tuppa toodud puudega?“ (Täht, 2005, lk 26)
- Muinasjutt „Nähka lilli korjamas“ (Lõhmus, 2008, lk 34)
- Muinasjutt „Nähka ja Kajaka-Karla“ (Pajula, 2008, lk 36)
- Muinasjutt „Nähka ja prügi“ (Pajula, 2008, lk 39)
- Muinasjutt „Häire metsas“ (Viirna, 2008, lk 58)
- Muinasjutt „Pudeli-Mully lugu“ (Viirna, 2008, lk 60)
- Muinasjutt „Nähka sõbruneb Tuhneliga“ (Kersalu, Rent, Tulver, Holm, & Vilberg, 2008, lk 62)
- Muinasjutt „Kajaka-Karla kohtumine Pudeli-Mullyga“ (Musten, 2008, lk 109)
- Raamat „Prügipahandused metsas“ (Norman, 2008)
- Luuletus „Hiire auto“ (Leies, 2002, lk 239)

Lisa 17. Tööleht „Sorteeri prügi“ (idee: Pavlenko, 2014; pildid aadressilt: <https://pixabay.com/>)

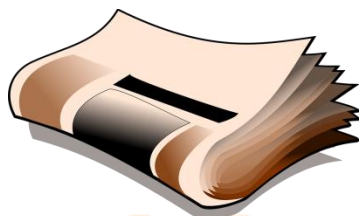
ARVUTA JA ÜHENDA PRÜGI ÕIGE PRÜGIKASTIGA.

5-1

1+1

2+2

3-2

1+2

4-1

0+1

5-3

BIOJÄÄTMED

OLMEPRÜGI

PAKENDID

VANAPABER

Lisa 18. Lisades kasutatud kirjandus

- Arro, K. (2008). Tigu-Tiidu maja lugu. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood* (lk 86). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Eesti Energia*. Prügimäng. Külastatud aadressil: <https://www.energia.ee/prugimang>
- Eesti Muinasjutt. (2002). Metsavanad. L. Tungal (Koost). *Taadu, palun loe mulle! Muinasjutte, lugusid ja luuletusi ettelugemiseks* (lk 29). Kirjastus Ilo.
- Farhadi, R. (2002). Televiisor järvel. L. Tungal (Koost). *Taadu, palun loe mulle! Muinasjutte, lugusid ja luuletusi ettelugemiseks* (lk 18). Kirjastus Ilo.
- Ilves, Ü., & Pajula, I. (2008). Nähka mure. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood* (lk 29). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Jakobson, T., & Talinurm, M. (2009). *Õpetajalt õpetajale. Liisusalmid ja lasteriimid. Liisusalvide ja lasteriimide kasutusvõimalused lasteaia õppe- ja kasvatustegevustes*. Kirjastus Ilo.
- Juhanson, H., & Lääne, E. (2008). Sügishommik metsatalus. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood* (lk 157). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Kabanen, K. (2010). *Õpetajalt õpetajale. Loovtegevused läbi mängu*. Tea kirjastus.
- Kalf, K. (2016). Õppemäng "Saare Põnni lugemisrada. Linnud." II. osa. Kirjastaja: Saare Põnn OÜ.
- Kaljusoo, I. (2008). Tammepuu. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood* (lk 140). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Kersalu, J., Rent, V., Tulver, A., Holm, M.A., & Vilberg, M. (2008). Nähka sõbruneb Tuhneliga. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood* (lk 62). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Koitla, I., Maasik, A., & Mätlik, M.- I. (2008). Nähka tutvub lumega. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood* (lk 19). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2011). *Riigi Teataja I 2008, 23, 152*. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772?leiaKehtiv>

- Kurik, K. (2008). Nähka, Madli ja Juss. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood* (lk 115). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Kurik, K. (2008). Nähka sügisene mure. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood* (lk 138). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Kurik, K. (2008). Nähka sügisene rõõm. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood* (lk 156). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Lastekas*. Juss sorteerib prügi. Külastatud aadressil:
<http://www.lastekas.ee/index.php?go=web&id=871>
- Laxen, U. (2005). Lugu pruunist linnust. Laul, mis leidis sõnad. Mängu kaudu sisemise vabaduseni. (lk 65). AS Kirjastus Ilo.
- Leies, U. (1966). Kuldnokk ja vares. *Tillukesi killukesi*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Leies, U. (2002). Hiire auto. L. Tungal (Koost). *Taadu, palun loe mulle! Muinasjutte, lugusid ja luuletusi ettelugemiseks* (lk 239). Kirjastus Ilo.
- Liivak, M. (2000). Õunake: „Aias kõnnib Tiinake...“. *Kaks sammu sissepoole. Ringmängulaulud*. Tallinn: Talmar & Põhi.
- Lindude häälitsused aadressil: <http://www.loodusheli.ee/ET/loomaliigid/linnud>
- Lõhmus, R. Materjal lindude õpetamiseks. Külastatud aadressil:
<https://lohmus.weebly.com/toumloumllehed.html>
- Lõhmus, V. (2008). Nähka lilli korjamas. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood*. (lk 34). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Muller, H. (2002). Konna vihmavari. L. Tungal (Koost). *Taadu, palun loe mulle! Muinasjutte, lugusid ja luuletusi ettelugemiseks* (lk 20). Kirjastus Ilo.
- Musten, T. (2008). Kajaka-Karla kohtumine Pudeli-Mullyga. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood*. (lk 109). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Mänd, H. (1976). Vareseoori suur reis. *Päkapikk pikapäkk*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Mänd, H. (2002). Elavad maasikad. L. Tungal (Koost). *Taadu, palun loe mulle! Muinasjutte, lugusid ja luuletusi ettelugemiseks* (lk 264). Kirjastus Ilo.
- Mänd, H. (2002). Sinilill. L. Tungal (Koost). *Taadu, palun loe mulle! Muinasjutte, lugusid ja luuletusi ettelugemiseks* (lk 220). Kirjastus Ilo.

- Mänd, H. (2002). Ülane. L. Tungal (Koost). *Taadu, palun loe mulle! Muinasjutte, lugusid ja luuletusi ettelugemiseks* (lk 220). Kirjastus Ilo.
- Mängi ja õpi. Sorteeri prügi. (s.a) Külastatud aadressil:
<http://lasteaiaveebimangud.blogspot.com/2010/10/prugi-sorteerimine.html>
- Niit, E. (1969). Õunakorjamise õpetus. E. Raud (Koost). *Kirju-Mirju. Ettelugemist koolieelsetele lastele* (lk 228). Tallinn: Eesti Raamat.
- Norman, M. (2008). Prügipahandused metsas. Kirjastanud OÜ Inter-Meedia Group.
- Okas, A., & Pajula, I. (2008). Saunavihtasid tegemas. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood.* (lk 53). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Oro, J. (2002). Sääsk ja konn. L. Tungal (Koost). *Taadu, palun loe mulle! Muinasjutte, lugusid ja luuletusi ettelugemiseks* (lk 262). Kirjastus Ilo.
- Pajula, I. (2008). Nähka ja arvuti. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood.* (lk 64). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Pajula, I. (2008). Nähka ja Kajaka-Karla. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood.* (lk 36). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Pajula, I. (2008). Nähka ja prügi. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood.* (lk 39). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Pajula, I. (2008). Samblatuka talu uus elanik. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood.* (lk 9). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Pajula, K. (2008). Nähka ja Pilve-Pillu. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood.* (lk 26). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Pavlenko, K. (2014). Õpperada lasteaiale Lotte kui vahend õppekasvatustööks 5-7aastaste lastega. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Pervik, A. (1986). Kunksmoor. Kirjastus Eesti Raamat.
- Piht, S., & Mätlik, E. (2007). Õpetajalt õpetajale. Õppemänge. Kirjastus Ilo.
- Põldoja, M., & Arro, K. (2008). Kaldapääsuke Kaidi seiklused. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood.* (lk 66). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.

- Raud, E. (1969). Sipsik vaatab tihaseid. E. Raud (Koost). *Kirju-Mirju. Ettelugemist koolieelsetele lastele* (lk 116). Tallinn: Eesti Raamat.
- Raudsik, L. (1969). Tihane. E. Raud (Koost). *Kirju-Mirju. Ettelugemist koolieelsetele lastele* (lk 115). Tallinn: Eesti Raamat.
- Saar, J. (1988). Sügisene reis. *Õhtujutud* (lk 20-24). Kirjastus Perioodika.
- Saar, O. (2002). Kure sukad. L. Tungal (Koost). *Taadu, palun loe mulle! Muinasjutte, lugusid ja luuletusi ettelugemiseks* (lk 22). Kirjastus Ilo.
- Saarse, L., & Kundla, M. (2008). Puude sügisene vaidlus. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood.* (lk 155). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Saimre, T. (2010). *1000 mõistatust 500 vanasõna*. Tea kirjastus.
- Salu, M., & Meritee, Ü. (2008). Lugu Allika-Allist. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood.* (lk 72). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Sõmer, A., Randma, M., & Lillepõld, M. (2008). Nähka ja talvised linnukesed. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood.* (lk 174). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Sõmer, A., Randma, M., & Lillepõld, M. (2008). Seenevihm. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood.* (lk 149). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Sütt, Ü. (2008). Linnutee. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood.* (lk 131). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Sütt, Ü. (2008). Oja. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood.* (lk 104). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Tali, E. (s.a.). Kuldaväärt söögiisu. Külastatud aadressil:
<http://www.miksike.ee/docs/lisa/2klass/8linnule/kuldav.htm>
- Targama, P. (2008). Nähka ja unine tigu. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood.* (lk 142). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Targama, P. (2008). Väike kaseriisikas. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood.* (lk 148). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.

- Tolstoi, L. (2002). Mees ja veevaim. L. Tungal (Koost). *Taadu, palun loe mulle! Muinasjutte, lugusid ja luuletusi ettelugemiseks* (lk 26). Kirjastus Ilo.
- Tommula, E. (2008). Nähka, mutt ja Lumikelluke. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood.* (lk 24). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Trendafilova, M. (1960). Päike ja lumikelluke. L. Nurkse (Koost). *Laste Sõna. Materjali ettelugemiseks ja jutustamiseks eelkooliealistele lastele* (lk. 154-155). Eesti Riiklik Kirjastus Tallinn.
- Tungal, L. (2002). Haugi elu. L. Tungal (Koost). *Taadu, palun loe mulle! Muinasjutte, lugusid ja luuletusi ettelugemiseks* (lk 157). Kirjastus Ilo.
- Tungal, L. (2002). Konna mure. L. Tungal (Koost). *Taadu, palun loe mulle! Muinasjutte, lugusid ja luuletusi ettelugemiseks* (lk 17). Kirjastus Ilo.
- Tungal, L. (2002). Lumikelluke. L. Tungal (Koost). *Taadu, palun loe mulle! Muinasjutte, lugusid ja luuletusi ettelugemiseks* (lk 220). Kirjastus Ilo.
- Tungal, L. (2002). Täpilised jahimehed. L. Tungal (Koost). *Taadu, palun loe mulle! Muinasjutte, lugusid ja luuletusi ettelugemiseks* (lk 264). Kirjastus Ilo.
- Töölehtede kogumik lasteaedadele 2. (s.a.). Viru Instituut (Koost). Külastatud aadressil: <http://viruinstituut.ee/failid/Kogumik%20lasteaedadele%20II%20210817.pdf>
- Täht, M.-E. (2003). Laps ja keskkond. Veeraamat. Kirjastus Koolibri.
- Täht, M.-E. (2005). Laps ja keskkond. Prügiraamat. Kirjastus Koolibri.
- Tõhk, M. (2008). Lumememm. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood.* (lk 182). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Tõhk, M. (2008). Nähka liuväli. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood.* (lk 186). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Tõhk, M. (2008). Pakane ja sula. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood.* (lk 179). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.
- Tõhk, M. (2008). Väikese lumememme trikk. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka looduslood.* (lk 184). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.

Vahtramäe, S. (2008). Nähka Pilve-Pillul külas. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost).

Nähka looduslood. (lk 177). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED.

Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.

Viirna, A. (2008). Häire metsas. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka*

looduslood. (lk 58). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED.

Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.

Viirna, A. (2008). Pudeli-Mully lugu. I. Pajula, S. Aher, & M. Lehtveer (Koost). *Nähka*

looduslood. (lk 60). MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED.

Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn, Pärnu.

Lisa 19. Lisades kasutatud pildid

Ajaleht. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/vectors/newspaper-journal-news-paper-295480/>

Elektripirn. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/vectors/bulb-light-lamp-electric-160207/>

Hallvares. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/crow-grey-crow-beach-shells-beak-853260/>

Harakas. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/magpie-new-birds-the-city-s-new-481960/>

Kala luukere. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/vectors/fishbones-fish-skeleton-dead-black-154827/>

Kase oks. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/vectors/birch-branch-leaves-plant-nature-155882/>

Kaseurvad. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/birch-leaves-branches-green-113621/>

Kastani leht. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/chestnut-leaf-foliage-vein-pattern-3971714/>

Kastanimunad. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/chestnuts-nuts-c-chestnut-autumn-3620000/>

Katkine saabas. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/vectors/boot-worn-footwear-old-rough-575498/>

Klaasist purk. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/vectors/jar-glass-empty-jar-glass-jar-162166/>

Kodutuvi. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/pigeon-bird-animal-dove-pigeons-4051366/>

Konn. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/frog-batrachian-1445824/>

Konn. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/vectors/frog-sitting-amphibian-wildlife-48498/>

Konservikarp. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/vectors/can-dose-metal-packaging-tin-2022624/>

Kortsus paber. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/vectors/garbage-paper-sheet-crumbled-146279/>

Kuldnokk. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/starling-european-bird-fauna-3236852/>

Kuuse oks. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/christmas-gift-gingerbread-new-1817782/>

Kuuse käbi. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/pine-cones-fir-tree-tap-brown-wood-3145/>

Kühmnokk-luik. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/swan-sea-nature-water-lake-bird-2083625/>

Künnivares. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/common-raven-raven-raven-bird-crow-2811174/>

Labürint. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/illustrations/maze-puzzle-riddle-quiz-labyrinth-1560302/>

Leevike. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/bullfinch-bull-finch-bird-colourful-1399055/>

Linavästri. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/bird-grey-wagtail-birds-feathers-2699010/>

Lind. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/vectors/bird-perching-branch-nature-perch-311968/>

Lind. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/illustrations/bird-sparrow-sperling-fink-peek-1316093/>

Munakarp. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/vectors/egg-carton-carton-egg-box-eggs-575692/>

Musträstas. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/blackbird-isolated-white-background-2781554/>

Männi oks. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/vectors/herbal-medicinal-medicine-pine-1299793/>

Männi käbi. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/cone-pine-nature-ihli%C4%8Dnan-fir-3680270/>

Paberilehed. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/vectors/paper-sheets-multiple-ruled-page-23700/>

Pasknäär. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/jay-bird-pavement-corvidae-ground-1446218/>

Pihlaka leht. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/leaves-autumn-leaves-rowan-clipart-1021412/>

- Pihlaka marjad. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/rowan-berry-fruits-crane-tree-1593039/>
- Prügikast. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/vectors/garbage-basket-bin-trash-rubbish-40357/>
- Pudel. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/illustrations/container-dishes-bottle-soap-3340480/>
- Punktid. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/illustrations/polka-dots-black-white-spots-dots-938427/>
- Põldlõoke. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/skylark-bird-songbird-nature-2394813/>
- Rasvatihane. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/tit-winter-cold-snow-bird-animal-3987197/>
- Siisike. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/bird-siskins-spinus-psaltria-garden-1269668/>
- Sinikael-part. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/animal-bird-duck-poultry-200823/>
- Sokid. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/vectors/socks-winter-warm-blue-wool-baby-306802/>
- Tamme leht. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/leaves-oak-oak-leaves-autumn-970188/>
- Tammepuu leht värvimiseks. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/illustrations/tree-sheet-lime-chestnut-conker-792763/>
- Tammetõru. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/acorn-oak-seedpod-tree-foliage-3610332/>
- Tiik. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/vectors/pond-water-outdoor-grass-outdoors-310149/>
- Vahtra leht. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/leaves-sheet-maple-autumn-leaves-1029126/>
- Vahtrapuu leht värvimiseks. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/illustrations/tree-sheet-lime-chestnut-conker-792763/>
- Vahtra vili. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/maple-nose-zwicker-propeller-fruit-3525690/>
- Valge-toonekurg. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/stork-bird-nature-meadow-animal-1972416/>

Varblane. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/sparrow-bird-sparrows-nature-2760021/>

Õunapuu leht. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/apple-tree-fruit-nature-trees-3553144/>

Õunapuu leht värvimiseks. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/vectors/leaf-white-beech-outline-vein-305353/>

Õun. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/photos/apple-food-fruit-1834639/>

Õunasüda. Külastatud aadressil: <https://pixabay.com/vectors/apple-eaten-core-chewed-fruit-25238/>

Lisa 20. Küsimustik ekspertidele

Lugupeetud ekspert!

Olen Tartu Ülikooli koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava 3. kursuse tudeng Marge Prigo. Kirjutan oma bakalaureusetööd teemal *Metsamoori õpperada Laeva lasteaias 5-7 aastastele lastele*. Minu töö eesmärgiks on luua Laeva lasteaia ümbrusesse õpperada 5-7aastastele lastele, mis sisaldab mängu ja töölehti lastele ning tööjuhendeid õpetajale ja saada eksperthinnang koostatud õppematerjalile ning saadud tagasiside põhjal abimaterjale muuta ning täiendada.

Palun Teie eksperthinnangut minu poolt koostatud õpperaja vaatluspunktidele, õpetajate tööjuhenditele ning töölehtedele. Küsimustik on anonüümne ning Teie poolt esitatud andmeid kasutatakse vaid eelmainitud bakalaureusetöös üldistatud kujul.

Marge Prigo

Telefon: *(Teave kättesaadav ekspertidele)*

E-mail: *(Teave kättesaadav ekspertidele)*

Küsimused 1-5 on seotud Teie eelneva kogemusega õuesõppes. Palun valige järgnevatest vastusevariantidest Teile kõige sobivam, ning tehke vastavasse kasti rist (X). Valides vastusevariandi „muu“, palun täpsustage.

1. Kui oluliseks peate õuesõpet?

- ☐ täiesti ebaoluline ☐ pigem ebaoluline ☐ ei oska öelda ☐ pigem oluline
☐ väga oluline

2. Kui sageli käite lastega lasteaia lähiümbruses õppekäikudel?

- ☐ kord nädalas ☐ 2-3 korda kuus ☐ 1 kord kuus ☐ igal aastaajal 1 kord
☐ üldse mitte ☐ muu

3. Kui sageli olete töölehti kasutanud õpperajal/õppekäigul olles?

☐ mitte kunagi ☐ harva ☐ enamasti ☐ alati

4. Kui sageli olete töölehti kasutanud peale õpperajal/õppekäigul käimist õpitu kinnistamiseks?

☐ mitte kunagi ☐ harva ☐ enamasti ☐ alati

5. Kuidas hindate töölehtede vajalikkust 5-7aastastele lastele?

☐ täiesti ebavajalikud ☐ pigem ebavajalikud ☐ ei oska öelda
☐ pigem vajalikud ☐ väga vajalikud

6. Palun andke tagasisidet vaatluspunktide tegevuste (sh lisategevused, võimalikud tegevused vaatluspunktis, soovituslikud jutud ja luuletused) kohta. Mida tooksite esile? Mida ja kuidas muudaksite?

Vaatluspunkt	Mida tooksite esile? Miks?	Mida ja kuidas muudaksite? Miks?
1. Vaatluspunkt „Metsamoori mängumaa“		
2. Vaatluspunkt „Metsamoor veeriigis“		
3. Vaatluspunkt „Metsamoori kodu“		

4. Vaatluspunkt „Metsamoori sõbrad sulelised“		
5. Vaatluspunkt „Metsamoori prügila“		

7. Palun tutvuge minu poolt koostatud töölehtedega ning andke omapoolne hinnang järgnevatele väidetele. Tehke kõige sobivamasse lahtrisse rist (X).

Väited	Üldse mitte	Pigem ei	Nii ja naa	Pigem jah	Kindlasti
Töölehed on kooskõlas <i>Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekavaga</i> (2011).					
Töölehtede juhised on lapsele eakohased.					
Töölehtede ülesanded on lapsele eakohased.					
Töölehtede ülesanded aitavad lõimida erinevaid valdkondi.					
Töölehed äratavad lastes huvi looduse vastu.					
Töölehed aitavad õpitut kinnistada.					

8. **Tõmmake ring ümber töölehtedele**, mis on arusaadavad, lastepärased ja eale vastavad.

Oma ettepanekud ja soovitused töölehtede muudatuste kohta kirjutage vastavasse lahtrisse.

Tööleht	Ettepanekud ja soovitused, kuidas muuta töölehte?
1. Tööleht: „Ühenda puuleht õige viljaga“	

2. Tööleht: „Leia värvi ja loenda“	
3. Tööleht: „Aita konnal leida tee sõpradeni“	
4. Tööleht: „Konna areng“	
5. Tööleht: „Leia ja loenda putukaid. Kirjuta kasti, mitu on.“	
6. Tööleht: „Linnu kehaosad“	
7. Tööleht: „Loenda ja värvi linde“	
8. Tööleht: „Sorteeri prügi“	

9. Kuidas hindate töö vormistust? Mida muudaksite töö vormistuses?

10. Kuivõrd arusaadav oli koostatud abimaterjal?

(Palun tooge välja kohad, mis jäid arusaamatuks)

11. Milliseid soovitusi annaksite veel abimaterjalide täiustamiseks?

Taustaandmed

11. Millises vanuses lastega olete oma tööaja jooksul töötanud?

- ☐ 2-3aastased ☐ 3-4aastased ☐ 4-5aastased ☐ 5-6aastased
☐ 6-7aastased

12. Teie tööstaaž lasteaiaõpetajana: aastat.

13. Milline on teie ametijärk õpetajana?

14. Teie erialane haridus:

- ☐ kõrgharidus ☐ lõpetamata kõrgharidus ☐ kesk-eriharidus ☐ keskharidus

Tänan, et leidsite aega õpperajaga tutvumiseks ja küsimustele vastamiseks!

Marge Prigo

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Marge Prigo (sünnikuupäev: 28.03.1982)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Metsamoori õpperada Laeva lasteaia 5-7aastastele lastele“, mille juhendaja on Marianne Olbrei,
 - 1.1 reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 20.05.2019